

รายงานผลการดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

โครงการอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอีสาน (ปีที่ 2) : การอนุรักษ์ฮูปแต้ม
กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

หัวหน้าโครงการ

รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม

ผู้ร่วมโครงการ

รศ.วิชิต คลังบุญครอง, นายคุณ จันทวงษ์,
นายเพ็ลิ่ง วัดสาร (จิตรกรท้องถิ่น)

ได้รับจัดสรรงบประมาณดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ประจำปีงบประมาณ 2554

สารบัญ

คำนำ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
1 บทนำ	1
2 การอนุรักษ์สืมและฮูปแต้ม: ประวัติ การซ่อมหลังคาและการฝึกอบรม	4
3 การทดสอบสารเคมีและทำความสะอาดฮูปแต้ม	20
4 การวิเคราะห์ฮูปแต้มภายในสืมเก่าวัดโนนศิลา	28
5 การฟื้นฟูฮูปแต้มและการปฏิสังขรณ์พระประธาน	42
6 ผลการสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานและสรุป	51
บรรณานุกรม	58
ภาคผนวก เอกสารที่เกี่ยวข้อง	59

คำนำ

สิมหรืออุโบสถ เป็นอาคารเอกลักษณ์ทางพุทธสถาปัตยกรรมอีสาน ซึ่งสืมนิเวศิต บางแห่งมีการวาดรูปแต้มหรือจิตรกรรมไว้บนผนังภายนอกหรือภายใน เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้ถึงเรื่องราวทางพุทธศาสนาและปรัชญา รูปแต้มเหล่านี้มีความงดงามและเปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณแห่งศรัทธาของผู้วาดที่รังสรรค์งานศิลปะเพื่ออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา ผลงานทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเหล่านี้ จึงยากยิ่งที่จะสามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ในปัจจุบัน สิมเก่าที่อายุกว่า 60 ปี ที่ยังคงอยู่อย่างมีบูรณภาพ คือได้รับการทำนุบำรุงหรือซ่อมแซมอนุรักษ์ให้ธำรงคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม ในปัจจุบันมีจำนวนไม่มากนัก ยิ่งที่ปรากฏรูปแต้มอยู่ด้วย ยิ่งมีอยู่ไม่ถึง 25 หลังในภูมิภาคอีสานนี้ การค้นพบรูปแต้มแหล่งใหม่ภายในสิมเก่าวัดโนนศิลาที่มีอายุเกือบ 70 ปี จึงมีความสำคัญและมีค่ายิ่ง โดยรูปแต้มภายในสิมวัดโนนศิลานี้ เป็นเรื่องราวตามมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่ชาวอีสานให้ความสำคัญที่สุด ครบทั้ง 13 กัณฑ์ และวาดไว้ในลักษณะผ้าผะเหวด จึงแสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่นไว้อย่างเต็มเปี่ยม ทั้งด้วยฝีมือ การวาดลวดลายและการให้สีสันทัน นอกจากนี้ยังมีภาพวาดของสตรีในชุดพื้นเมืองอีสานที่นำดอกไม้มาถวายพระประธานเพื่อเป็นพุทธบูชาที่มีความงดงามน่าชมและน่าชื่นใจแก่ผู้ได้พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง

ในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเป็นเรื่องของเทคนิคเชิงช่าง ที่ต้องอาศัยทักษะและการตัดสินใจที่เหมาะสมถูกต้องถึงระดับของการปฏิบัติการที่เหมาะสมต่ออาคาร สำหรับในเรื่องการอนุรักษ์รูปแต้ม นอกจากจะต้องใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์แล้ว ยังต้องอาศัยฝีมือจิตรกรชั้นสูงในการฟื้นฟูภาพ เพื่อมิให้ทำลายและต้องสามารถนำกลับคืนมาซึ่งความงดงามและชื่นใจแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพและเป็นคุณความดีของสถาปนิก จิตรกร และนายช่างอนุรักษ์

ในขณะที่ความสำเร็จของการอนุรักษ์สิมและรูปแต้ม ที่วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่แท้จริงนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกฝ่าย โดยเฉพาะเจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน และประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ ที่ช่วยกันคนละไม้คนละมือ ด้วยกำลังกาย กำลังใจ กำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์ จนทำให้สิมและรูปแต้ม วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กลับฟื้นคืนชีวิตมาได้อย่างงดงามยิ่งแล้ว

ขออานิสงส์ที่ทุกท่านได้กระทำความร่วมมือกันอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ ทั้งเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและสืบทอดพุทธศาสนา จงอำนวยชัยให้ทุกท่านมีความสุขสถาพรยั่งยืนนานเทอญ.

บทคัดย่อ

โครงการอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอีสาน ปีที่ 2 เป็นการดำเนินงานที่ต่อเนื่องจากปีแรก หลังจากการซ่อมหลังคาและบันทึกฮูปแต้มแหล่งใหม่ในภาคอีสาน ที่สิมวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2553 โดยใน พ.ศ. 2544 เป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูฮูปแต้ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) การอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอีสาน และ 2) เพื่อการเรียนรู้ ฟื้นฟูภูมิปัญญาและสืบทอดวิธีการเขียนฮูปแต้ม การดำเนินการใช้หลักและวิธีการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วม โดยผ่านการบรรยาย และฝึกปฏิบัติการภาคสนามให้พระสงฆ์ สามเณร นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ข้าราชการ และประชาชนทั้งในและนอกชุมชน ภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิดของคณะผู้ดำเนินโครงการ ซึ่งประกอบด้วยสถาปนิกผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และจิตรกรผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธจิตรกรรมอีสาน ซึ่งการดำเนินโครงการได้ทำความสะอาดผนังที่มีฮูปแต้มเพื่อการอนุรักษ์ทั้ง 4 ด้านภายในสิมเก่าวัดโนนศิลา ทำการฟื้นฟูฮูปแต้มบนผนังด้านหลังพระประธานและทำการปฏิสังขรณ์พระประธานภายในสิม

ในการดำเนินโครงการ มีผู้เข้าร่วมโครงการ 41 คน เป็นชาย 19 คน หญิง 22 คน จากผลการวิจัยในการสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอยู่ในระดับดีที่สูงสุด-ดีมาก ในทุกด้าน โดยในภาพรวมอยู่ที่ร้อยละ 82.2 โดยในรายละเอียดจำแนกเป็น 1) ด้านการอนุรักษ์อาคาร ความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงที่สุด คือ ร้อยละ 95 2) ด้านการอนุรักษ์ฮูปแต้ม ความพึงพอใจอยู่ที่ร้อยละ 75 เนื่องจากหลายรายเห็นว่าอยากให้มีการฟื้นฟูฮูปแต้มบนผนังให้ครบทั้งสี่ด้าน 3) ด้านการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ความพึงพอใจอยู่ที่ร้อยละ 83.1

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการคือสืมและฮูปแต้มในแหล่งที่พบใหม่ได้รับการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการสากล สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวของภาคอีสานได้ ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมที่มีการฟื้นฟู ปลูกฝังและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่เยาวชนรุ่นใหม่ได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย.

Abstract

The roof repair and recording of newly found mural painting at Nohn Sila Temple, Ban Samran, Muang District, Khon Kaen Province were finished in the first year of the conservation project for the northeastern ordination halls and mural paintings in 2010. In this second year; 2011, cleaning of all mural painted walls and restoration of the principle Buddha image and mural painting on the back wall were conducted. This year, the project is aimed for 1) the conservation of historic building and its mural paintings, and 2) training and revitalizing of local wisdom for mural painting. The participatory approach was the methodology used in this project. Lectures and practical field works were offered for monks, novices, school and university students, government officials and local citizens under the guidance from specialized architects in heritage conservation and an experienced painter in northeastern Buddhism arts.

There are 41 participants involved in the project; 19 males and 22 females. The survey research reveals the highest-high satisfaction to the outcome of the project at overall 82.2%. It is classified that 1) the satisfaction to the building conservation is at the highest of 95% 2) the satisfaction to the mural painting conservation is at 75%; some participants would like to see the restoration of mural paintings on all 4 sides of the walls, and 3) the satisfaction to the learning, participation and awareness of cultural conservation is at 83.1%.

The effectiveness of the project is the ordination hall and its newly found mural painting are restored according to universal standards. They could be the learning and tourist attraction in the northeastern Thailand. Furthermore, this conservation project helps to revive and create the locally cultural sustainability for the young generation.

บทที่ 1

บทนำ

โครงการอนุรักษ์สิมและซูปแต้มอีสาน: การอนุรักษ์ซูปแต้ม กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการต่อเนื่อง ปีงบประมาณ 2554 เป็นปีที่ 2

โดยการดำเนินการปีที่ 2 นี้ ครอบคลุมการปฏิบัติการดังนี้

1. การทำความสะอาดผนังสิมเก่าวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และทดสอบสารเคมี เพื่อหาวิธีในการทำความสะอาดผนังซูปแต้มเพื่อลบคราบเปรอะเปื้อนและกำจัดฝุ่นผงสีขาวที่ทาทับซูปแต้มเดิมให้ได้มากที่สุด
2. การฟื้นฟูซูปแต้มหนึ่งด้าน โดยจิตรกร ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตรกรรมฝาผนังพุทธศิลป์อีสาน เป็นผู้ลงมือคัดลอกซูปแต้มและลงสีใหม่ตามแบบของเดิม
3. ทำการปฏิสังขรณ์พระประธานในสิมเก่าวัดโนนศิลา
4. ดำเนินการบันทึกภาพสิมและซูปแต้ม ด้วยภาพถ่ายและวีดิทัศน์

ชื่อโครงการ การอนุรักษ์สิมและซูปแต้มอีสาน (ปีที่ 2) : การอนุรักษ์ซูปแต้ม กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

หัวหน้าโครงการ รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม

ผู้ร่วมรับผิดชอบ รศ.วิชิต คลังบุญครอง, นายคุณ จันทวงศ์ และนายเพลิง วัดสาร (จิตรกรท้องถิ่น)

หลักการและเหตุผล

จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์หรือสิมในภาคอีสาน ที่เรียกว่า “ซูปแต้ม” นั้น มีปรากฏในสิมโบราณจำนวน 11 หลัง จากการสำรวจของไพโรจน์ สโมสร ใน พ.ศ. 2525 และที่พบเพิ่มเติมก็มีอีกไม่มากนัก ซูปแต้มในอาคารที่มีความเก่าแก่มากกว่า 50 ปีขึ้นไป จึงจัดได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ อยู่ภายในอาคารประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน ที่โดยส่วนใหญ่ ซูปแต้มมักมีความเสื่อมสภาพไปก่อนที่จะมีการดำเนินการอนุรักษ์ สืบเนื่องจากอาคารมีความชำรุดทำให้หลังคารั่ว น้ำฝนไหลลงมาทำลายภาพเขียน หรือการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีการทาสีทับซูปแต้มของเก่าเพื่อเขียนภาพใหม่หรือเห็นว่าเป็นไม่สวยงามสมสมัย

การค้นพบจิตรกรรมฝาผนังในสิมเก่า จึงนับเป็นความโชคดีของภูมิภาคและประเทศที่จะได้มีมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มขึ้น ดังปรากฏที่วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ใน พ.ศ. 2550 ขณะมีการเช็ดผนัง สีที่ทาทับไว้ได้จางออก และเผยให้เห็นซูปแต้มเคยมีอยู่ แต่จวบจนปัจจุบัน แม้ทางวัดจะได้ทราบเรื่องนี้ดี และมีงบประมาณสำหรับค่าวัสดุหลังคาเพื่อบูรณ

แทนแผ่นหลังคาสังกะสีเดิมที่ผุร้าวบางส่วนแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถมีการดำเนินการได้ เนื่องจากความรู้และบุคลากรสนับสนุนทางวิชาการและช่างฝีมือเฉพาะทางด้านจิตรกรรมฝาผนัง ในอดีต มักเชื่อกันว่าต้องรอนบประมาณจากกรมศิลปากรมาดำเนินการอนุรักษ์ ในฐานะเป็นโบราณสถานขึ้นทะเบียนของประเทศเช่นที่ วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี แต่สำหรับอุบแด่มในชุมชนขนาดเล็ก บางแห่งก็ยังมีได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เนื่องจากเป็นกระบวนการภาครัฐที่ยืดเยื้อและข้าราชการขาดงบประมาณในการมาสำรวจและจัดทำเอกสารขึ้นทะเบียน ในขณะที่นับจาก พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา รัฐธรรมนูญของประเทศได้รับการแก้ไขเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนต่างๆ สามารถอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยชุมชนสามารถฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาในด้านต่างๆ รวมถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาคารประวัติศาสตร์และโบราณสถานในชุมชนของตนเอง ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เริ่มรับการถ่ายโอนงานด้านศิลปวัฒนธรรมมาจากกรมศิลปากรก็ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม จึงทำให้หน่วยงานภาควิชาการคือมหาวิทยาลัยต่างๆ จำเป็นต้องเป็นแกนนำและถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การอนุรักษ์อู่บ้านและอุบแด่ม กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จึงได้ถูกกำหนดขึ้น สำหรับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญาพื้นถิ่นอีสานโดยตรง โดยการเรียนรู้ลักษณะและเทคนิคการเขียนอุบแด่ม ภายหลังจากการดำเนินการซ่อมแซมที่วัดโนนศิลาแล้ว โดยทั้งหมดอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนักวิชาการ จึงเชื่อได้ว่าผลงานดังกล่าว นอกจากจะเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาค ยังจะเป็นตัวอย่างแนวทางการอนุรักษ์อู่บ้านและอุบแด่มในชุมชนต่างๆ รวมถึงผลงานที่ได้มาตรฐานภายใต้การดำเนินงานของโครงการ ในแนวทางการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมระดับประเทศและระดับสากล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อการอนุรักษ์อู่โบสถ์หรืออู่บ้านและอุบแด่มหรือจิตรกรรมฝาผนังอีสาน
2. เพื่อการเรียนรู้ พื้นฟูภูมิปัญญาและสืบทอดวิธีการเขียนอุบแด่ม

หลักและวิธีการดำเนินการ

ใช้หลักและวิธีการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วม โดยผ่านการบรรยายและฝึกปฏิบัติการภาคสนามให้นักเรียน/นักศึกษาและชุมชน โดยผู้ดำเนินโครงการและจิตรกร (เป็นวิทยากร) ในขั้นตอนดังนี้

- 2.1 การบันทึกอุบแด่มและการวิเคราะห์ลักษณะภาพที่สูญหาย
- 2.2 วิเคราะห์คุณลักษณะของสีที่ใช้
- 2.3 การฟื้นฟูภูมิปัญญาไทยในการเขียนอุบแด่ม
- 2.4 การประยุกต์ใช้สีทดแทนในกรณีไม่สามารถวิเคราะห์และจัดทำสีแบบดั้งเดิม
- 2.5 การเขียนภาพซ่อมแซมตามความเหมาะสม
- 2.6 การบันทึกภาพและวีดิทัศน์ขั้นตอนของการปฏิบัติงาน
- 2.7 การสรุปผลและจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน

กลุ่มเป้าหมาย

คุณสมบัติของผู้ร่วมโครงการ

พระสงฆ์/สามเณร นักเรียน/นักศึกษา ครู/อาจารย์ ประชาชนในชุมชนบ้านสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

เป้าหมายจำนวนผู้ร่วมโครงการ

40 คน

ขอบเขตการศึกษา เป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยการอนุรักษ์และฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ในด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในท้องถิ่น

พื้นที่ / กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

ชุมชนบ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลที่คาดว่าจะได้รับในการดำเนินโครงการฯ

1. สิมและอุโบสถได้รับการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ
2. ประชาชนมีส่วนร่วมและสืบทอดวิชาความรู้ และสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
3. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีได้รับชื่อเสียงจากผลงาน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะได้รับรางวัลในระดับประเทศ

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

ด้านปริมาณ : จำนวนผู้ร่วมโครงการไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

ด้านคุณภาพ :

1. ผู้ร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับร้อยละ 80
2. นักเรียน/ศึกษาร้อยละ 80 เห็นความสำคัญและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทยแบบมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ตัวบ่งชี้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

1. มีนักศึกษา ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
2. มีการบูรณาการกับพันธกิจอื่น คือ การบริการวิชาการ ในการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการอนุรักษ์สิมและอุโบสถอีสาน
3. มีผลผลิตของโครงการเชิงวิชาการ เช่น รายงานผลการดำเนินงาน/งานวิจัยและวิดิทัศน์

บทที่ 2

การอนุรักษ์สืมและอุปแต้ม: ประวัติ การซ่อมหลังคาและการฝึกอบรม

การอนุรักษ์สืมและอุปแต้ม วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในภาคอีสาน ที่ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลา 2 ปี โดยปีที่ 1 เป็นการปฏิบัติงานเร่งด่วนก่อน คือการซ่อมหลังคาสืมวัดโนนศิลา เพื่อไม่ให้หน้าฝนไหลลงมาทำลายจิตรกรรมฝาผนัง ร่วมกับการฝึกอบรมทั้งในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดอุบลราชธานี โดยที่จังหวัดอุบลราชธานี ก็มีสืมเก่า อยู่ที่ยอดเขาค้อ อำเภอเขื่องใน ซึ่งเก่าแก่กว่าสืมที่วัดโนนศิลาอีก แต่หลังคาไม่ชำรุด จึงทำให้ไม่มีความจำเป็นเร่งด่วนเท่าที่วัดโนนศิลา การอนุรักษ์สืมและอุปแต้มที่วัดโนนศิลา จึงเป็นเสมือนสถานที่ฝึกปฏิบัติการเพื่อขยายผลไปยังสืมแห่งอื่นๆ ในภาคอีสาน ในการเป็นสถานที่ตัวอย่างหรือต้นแบบการเรียนรู้ ซึ่งการฝึกปฏิบัติการได้เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในชุมชน ทั้งภิกษุ สามเณร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และเยาวชน โดยมีนักเรียนนักศึกษาในพื้นที่ จากโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 84 (โรงเรียนบ้านสำราญเพี้ยพาน) ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสำราญ นักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น นักเรียนโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย จังหวัดเลย รวมถึงคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้เข้าร่วมโครงการด้วย

เพื่อให้ทราบถึงความกิจกรรมที่ได้ดำเนินการในปีที่ 1 ในบทนี้จึงจะได้กล่าวถึงประวัติของสืมวัดโนนศิลา ความพยายามในการอนุรักษ์ การซ่อมหลังคาและผลการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “การอนุรักษ์สืมและอุปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” เป็นการทบทวนความเข้าใจก่อน

1. การศึกษาประวัติวัดและสืมเก่า วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น นับเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากภายในวัดปรากฏเจดีย์เก่าศิลปะแบบล้านช้างมีพระนามว่า “พระธาตุแก่นเมือง” ซึ่งเป็นพระธาตุเก่าแก่ เดิมเป็นเพียงซากอิฐ พอขุนเขมิโกเจ้าอาวาส ได้ซ่อมบูรณะ และได้จารึกข้อความบนองค์พระบอกความว่า:

“ พระธาตุองค์นี้ได้สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พศ 2324 ซึ่งเป็นลูกของพระธาตุพนม ครั้นต่อมาเมื่อพอขุนเขมิโกได้เป็นเจ้าอาวาส เห็นว่าเป็นพระธาตุที่เก่าแก่มากแต่ดั้งเดิม กำลังชำรุดปลักหักพังอยู่แล้ว จึงได้ปรึกษาชาวบ้านพร้อมใจกันบูรณะซ่อมแซมขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการบูชาแก่ชาวพุทธต่อไป อนึ่ง นายบุญเรือง สุวรรณทวยทางกูรร่วมกับพ่อค้าทางกรุงเทพฯได้มาสมทบเป็นผู้อุปถัมภ์ด้วย และให้นามพระธาตุว่า “พระธาตุแก่นเมือง” เสร็จเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2517 สิ้นเงิน 25019 บาท ”

พระธาตุองค์นี้ได้สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2324
ซึ่งเป็นลูกของพระธาตุพนม ครั้นต่อมาเมื่อหลวงปู่
เดิมได้เป็นเจ้าอาวาส เห็นว่าพระธาตุเก่าแก่มาตั้งแต่
แต่ครั้งเดิม ทำสิ่งชำรุดปลุกหักพังอยู่แล้ว จึงได้ปรึก
ษาชาวบ้านพร้อมใจกันบูรณะ ซ่อมแซมขึ้นใหม่เมื่อ
ให้เป็นสักการสถานบูชาแก่ชาวพุทธต่อไป
อนึ่งนายบุญเรือง สวรรโณตยากรร่วมกับ
กัณฑ์ทางกรุงเทพฯ ได้มาสมทบเงิน ๕๐๐ บาท
และให้เงินพระธาตุว่า พระธาตุแก่นเมือง
เสร็จเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2517 สิ้นเงิน 25019 บาท

“พระธาตุแก่นเมือง” และจารึกด้านหน้า
พระธาตุ บอกความเป็นมาพร้อมประวัติ
การบูรณะ ที่เกี่ยวพันถึงประวัติวัดโนน
ศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น

แม้จารึกที่องค์พระธาตุจะกล่าวไว้ว่าวัดโนนศิลา น่าจะมีการก่อสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2324 ซึ่ง
ขณะนั้นพื้นที่จังหวัดขอนแก่นอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้างนครเวียงจันทน์ มี
กษัตริย์ปกครองคือเจ้าสุริยวงศ์ แต่ ณ เวลานั้น อาณาจักรล้านช้างได้ตกเป็นประเทศราชของพระ
เจ้ากรุงธนบุรี แม้โดยนัยการเมืองการปกครอง พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะถือเป็นส่วนหนึ่ง
ของประเทศราชอาณาจักรล้านช้าง ที่ปกครองตนเอง แต่ต้องถวายบรรณาการในฐานะเมืองขึ้นต่อ
กรุงธนบุรีเป็นประจำทุกปี แต่ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้คนและศิลปกรรมในพื้นที่ ได้บ่งชี้ถึง
ความเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างอย่างเต็มเปี่ยม แม้จะข้ามมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาล
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แล้วก็ตาม ระบบการปกครองและการรับรู้แบบ
แผนจากภาคกลางถึงจะค่อยๆ แผ่เข้ามาในภูมิภาคอีสาน แต่ก็ยังไม่เต็มรูปแบบจนกระทั่งในสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง
เป็นระบบเทศาภิบาล มีการส่งขุนนางจากภาคกลางเข้ามากำกับดูแลและบริหารกิจการบ้านเมืองใน
เมืองศูนย์กลางมณฑลต่างๆ และเจ้าเมืองท้องถิ่นได้ถูกลดฐานะเป็นนายอำเภอ แทนการปกครอง
ตนเองเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย แบบนครรัฐ

แม้จารึกบนพระธาตุแก่นเมือง จะระบุว่าวัดโนนศิลา มีการก่อสร้างมาแล้วกว่า 200 ปี แต่
จากการสืบค้นประวัติของวัดจากหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 12 ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้

เล่าผู้แก่ในหมู่บ้านและพระครูปิยธรรมภิราม (ใสว ปิยธมโม) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน โดยพระหามิต จิตปัญโญ ได้เขียนไว้ว่า :

“ วัดโนนศิลา ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 129 หมู่ที่ 1 ถนนมิตรภาพ บ้านสำราญ ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งเป็นวัด เมื่อ พ.ศ. 2388 ตั้งแต่เดิมบ้านสำราญ (บ้านเสาลาน) เป็นหมู่บ้านเล็ก ชาวบ้านเห็นว่าเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำมีห้วยไหลผ่านรอบหมู่บ้าน พอที่จะได้อาศัยน้ำจากลำห้วยนำไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ใกล้หมู่บ้านมีเจดีย์หลังหนึ่ง ซึ่งเป็นเจดีย์เก่าแก่ตั้งอยู่ก่อนบ้านสำราญ ชาวบ้านเห็นว่า เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การตั้งวัด จึงพร้อมใจกันสร้างวัดขึ้นให้ชื่อว่า วัดโนนศิลา เพราะตั้งอยู่บนซากหินจึงได้นำมวดอย่างนั้น

ปัจจุบัน ที่ดินตั้งวัดตามโฉนดที่ดิน เลขที่ 168858 เล่มที่ 1689 หน้าที่ 58 มีเนื้อที่ 14 ไร่ 1 งาน 55 ตารางวา อาณาเขตของวัดมีพื้นที่ติดต่อกับทิศใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ จรดถนนสาธารณะบ้านสำราญ

ทิศใต้ จรดถนนสาธารณะบ้านสำราญ

ทิศตะวันออก จรดสถานีอนามัยตำบลสำราญ

ทิศตะวันตก จรดถนนสาธารณะบ้านสำราญ

การบริหารการปกครองภายในวัดมีลำดับเจ้าอาวาสดังนี้

พ.ศ. 2388-2479 ไม่ปรากฏนามเจ้าอาวาส

พ.ศ. 2480-2485 พระกา จนฺทสาโร

พ.ศ. 2485-2492 พระภู คุณวณฺโฑ

พ.ศ. 2492-2499 พระคำมาย ตปคุโณ

พ.ศ. 2500-2506 พระเขียน เขมิโก

พ.ศ. 2506-2507 พระชยุ ปพฺพาวโร

พ.ศ. 2508-2513 พระฮอง ปภสฺสโร

พ.ศ. 2514-2515 พระสุพิน อคฺคธมฺโม

พ.ศ. 2516-2518 พระครูสิริรัตนานุกุล

พ.ศ. 2519-2520 พระเขียน เขมิโก

พ.ศ. 2521-2523 พระเฮียง จนฺทวโร

พ.ศ. 2524 - ปัจจุบัน พระครูปิยธรรมภิราม

ด้านการบริหารการศึกษา มีดังนี้

พ.ศ 2485 ได้รับอนุญาตจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

พ.ศ 2535 ได้รับอนุญาตจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ปัจจุบันมีพระครูปิยธรรมภิรามเป็นผู้อำนวยการ”

วัดโนนศิลา บ้านสำราญ เป็นวัดในชนบทเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีถนน 4 เลนสาย ขอนแก่น-อุดรธานี ตัดผ่านซอยทางเข้าวัด ซึ่งอยู่ห่างออกไปเพียง 30 เมตร หนึ่ง จากหลักฐาน

พัฒนาการสิ่งก่อสร้างภายในวัด ได้แสดงถึงความรุ่งเรืองเพิ่มขึ้น คือการก่อสร้างอุโบสถหรือ “สิม” ใน พ.ศ. 2485 ด้วยอิฐฉาบปูน ในรูปแบบอิทธิพลลัทธิขงจื๊อในยุคนั้น โดยมีหลังคาทรงหลังคาจั่ว ตัวอาคารรับอิทธิพลฝรั่งเศสจากการมีซุ้มโค้งทางเข้าและมุขด้านด้าน ก่อปรด้วยฝีมือช่างพื้นบ้านใน ส่วนเครื่องไม้ประดับอาคารที่เป็นค้ำยัน (คันทวย) และ “โหง่” (ซ้อฟ้า) กับฝีมือช่างญวน ในส่วนของ งานปูนปั้นประดับอาคาร ที่เป็นตัวละครและเรื่องราวในวรรณกรรมรามเกียรติ์ และเทพธิดาต่างๆ สิ่งหี้นั้นทางขึ้นบันไดแสดงลักษณะฝีมือช่างญวน ทั้งสิ่งสำคัญทางศิลปสถาปัตยกรรมของสิมหลังนี้ คือ ภายในนอกจากจะเป็นที่ประดิษฐานพระประธานปูนปั้นพื้นบ้านอีสานแล้ว บนผนังยังมี จิตรกรรมฝาผนังพื้นบ้านที่เรียกว่า “ฮูปแต้ม” ปรากฏอยู่อย่างเลือนราง

2. สภาพสิมและฮูปแต้มก่อนการอนุรักษ์ : การค้นพบครั้งสำคัญใน พ.ศ. 2549

สิมที่มีจิตรกรรมฝาผนังของวัดโนนศิลา ได้ผ่านการใช้งานเรื่อยมา จากคำบอกของพระครู ปิยธรรมาภิราม เล่าว่าตอนเด็กๆ ท่านคิดว่ามุงหลังคากระเบื้อง แบบใดก็จำไม่ได้ แล้วมีการ เปลี่ยนเป็นสังกะสี ต่อมาเมื่อหลักฐานการซ่อมแซมจากการทอดกฐินใน พ.ศ. 2517 โดยมีการติดตั้ง ฝ้าเพดานด้วยแผ่นกระดานอัด และทาสีใหม่เป็นสีขาว สิมหลังนี้ยังคงได้รับการใช้งานเป็นอาคาร สำคัญของวัดเรื่อยมาจนกระทั่งใน พ.ศ. 2549 ทางวัดได้มีโครงการก่อสร้างอุโบสถหลังใหม่ และเมื่อ ก่อสร้างเสร็จก็จะทำการทุบหลังเดิมที่อยู่ข้างๆ กันทิ้ง โดยประชาคมดิของประชาคมในหมู่บ้าน ยกเว้นเพียง 2 คนและ 1 รูป คือพระครูปิยธรรมาภิราม เจ้าอาวาส เมื่อไม่อาจโน้มน้าวจิตใจ ประชาคมได้ ในขณะเดียวกันก็ไม่ประสงค์ให้สิมคู่บ้านศิลาถูกรื้อถอน ในเวลาต่อมาเจ้าอาวาสจึงให้ คนไปตาม รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม มาพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการอนุรักษ์สิมหลังนี้

รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม ได้เดินทางมาพบเจ้าอาวาสในทันที และได้ประเมินคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติการตั้งหมู่บ้านของวัดนี้แล้ว ก็พบว่าบ่งชี้ให้เป็นศูนย์กลาง การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชนได้ ทั้งศิลปสถาปัตยกรรมของสิมหลัง แม้จะมี อายุไม่มากนักคือ ราว 68 ปีเท่านั้น แต่ด้วยการวางแผนผังที่อยู่ด้านหน้าพระธาตุ เป็นแบบแผนที่ เหมาะสม และไม่ค่อยพบในวัดภาคอีสาน แม้พระธาตุขามแก่น ที่เป็นพระธาตุคู่เมืองขอนแก่น การ วางตำแหน่งพระธาตุก็เอาไว้ด้านข้างสิม ทั้งนี้ ด้วยรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมของสิมวัดโนนศิลา เอง ก็มีความสวยงาม ด้วยลวดลายปูนปั้นนูนต่ำบริเวณหน้าบัน และในซุ้มหน้าต่างแต่ละซุ้ม จึงเห็น ว่ามีคุณค่าเหมาะสมควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เพื่อประโยชน์ทางประวัติศาสตร์และศิลป สถาปัตยกรรมต่อไป

อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพของอาคารที่ถูกปล่อยปละละเลย เป็นที่พำนักของนกพิราบจำนวน มายหลายร้อยตัว ทั้งหลังคาสังกะสีก็ขึ้นสนิมและมีรอยรั่ว ทำให้สิมหลังนี้อยู่ในสภาพขาดการ บำรุงรักษา ก่อปรกับอุโบสถหลังใหม่ที่สร้างขึ้นข้างกันก็เบียดชิด และมีการถมดินสูง ทำให้น้ำไหล เข้าสู่อุโบสถเก่า และดินที่ถมทำกำแพงแก้วรอบอุโบสถใหม่นั้นก็ไหลมาอมบันไดสิงห์และด้านข้างของ สิมเก่าตลอดแนว

ภาพแสดงสมิแก่วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่เสี่ยงต่อการถูกทาบทิ้งเนื่องจากอุโบสถใหม่ข้างกันจะแล้วเสร็จ มีการถมดินเข้ามาถึงฐานอาคารแล้ว เพื่อก่อสร้างกำแพงแก้ว ทั้ง ๆ ที่สมิแก่วัดหลังนี้ก็มีอายุเพียง 68 ปี แต่ชุมชนเห็นว่าเป็นอาคารที่ล้ำสมัย แต่ขาดการเอาใจใส่ดูแล จนเป็นที่พำนักของฝูงนกพิราบเป็นจำนวนมาก ซึ่งขับถ่ายจำนวนมาก แม้จะยังคงเป็นที่ประกอบกิจสังฆกรรมทุกวันพระก็ตาม

ใน พ.ศ. 2550 รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม จึงได้ของบประมาณเงินอุดหนุนสำหรับงานบริการวิชาการแก่ชุมชน จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น มาดำเนินการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “เทคนิคการซ่อมบูรณะอาคาร รุ่นที่ 9” แก่ พระสงฆ์ ชวราวาส และนักศึกษา โดยบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนในวิชา “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม” ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ชั้นปีที่ 4 ทำให้ประชาชนในชุมชนเห็นคุณค่าในสมิแก่วัดหลังนี้เพิ่มขึ้น และตกลงใจร่วมกันอนุรักษ์แทนการรื้อถอน จึงได้มีการดำเนินการซ่อมแซมในส่วนที่จำเป็นก่อนดังนี้

- ทำความสะอาดโดยรอบอาคารสมิ ได้แก่ ตัดต้นไม้ กวาดขึ้นนก
- สำรวจความเสื่อมโทรมของตัวอาคารเพื่อวางแผนการบูรณะ โดยพบว่า มีความจำเป็นต้องทำกำแพงกันดิน เพื่อป้องกันน้ำไหลและดินพังทลายมาจากอุโบสถใหม่ที่อยู่ด้านข้าง และอัดฉีดน้ำปูนเพื่อผสมสารรอยร้าวของผนังซึ่งเกิดจากการเคลื่อนตัวของดินจากน้ำไหล
- ดำเนินการขุดดินที่ทับถมออก และทำกำแพงกันดินคอนกรีต โดยพระสงฆ์ สามเณร และชาวชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติการหลักในส่วนนี้

- ดำเนินการอัดฉีดน้ำปูน ล้างผนัง และทาสีใหม่ โดยผนังภายนอกที่เป็นลายปูนปั้นและมีการเขียนสีเป็นตัวละครต่างๆ ให้ทาสีใหม่ทั้งหมด ซึ่งอาจารย์ นักศึกษาและนักเรียนจากโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น รับผิดชอบในส่วนนี้ทั้งหมด

ในระหว่างการทำทำความสะอาดและล้างขัดผนังภายในสิม ที่มีรอยคราบน้ำย้อยและขึ้นก้นเอง ได้ปรากฏว่าสีขาวยที่ทาทับผนังบางส่วนเสื่อมสภาพเป็นผงสามารถเช็ดออกได้ และเผยให้เห็นภาพเขียนสีจิตรกรรมพื้นบ้านอีสานอยู่เต็มผนังภายในทั้ง 4 ด้าน นับเป็นการค้นพบครั้งสำคัญเนื่องจาก จิตรกรรมฝาผนังในสิมอีสาน ที่เรียกว่า “อุปแต้ม” นั้น มีปรากฏในสิมโบราณจำนวน 11 หลัง จากการสำรวจของไพโรจน์ สโมสร ใน พ.ศ. 2525 และที่พบเพิ่มเติมก็มีอีกไม่มากนัก อุปแต้มในอาคารที่มีความเก่าแก่มากกว่า 50 ปีขึ้นไป จึงจัดได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ อยู่ภายในอาคารประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน ที่โดยส่วนใหญ่อุปแต้มมักมีความเสื่อมสภาพไปก่อนที่จะมีการดำเนินการอนุรักษ์ สืบเนื่องจากอาคารมีความชำรุดทำให้หลังคารั่ว น้ำฝนไหลลงมาทำลายภาพเขียน หรือการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีการทาสีทับอุปแต้มของเก่าเพื่อเขียนภาพใหม่หรือเห็นว่ามีสวยงามสมสมัย

การค้นพบจิตรกรรมฝาผนังในสิมเก่า จึงนับเป็นความโชคดีของภูมิภาคและประเทศที่จะได้มีมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มขึ้น ดังปรากฏที่วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในครั้งนี้ ขณะมีการเช็ดผนัง สีที่ทาทับไว้ได้จางออก และเผยให้เห็นอุปแต้มเคยมีอยู่ ซึ่งในการเช็ดผนังนั้น ได้ดำเนินการเพียงบางส่วน เพื่อตรวจสอบดูว่ามีอุปแต้มปรากฏอยู่จริง และเป็นการเช็ดแต่เพียงบางๆ เท่านั้น เนื่องจากเกรงว่าจะทำความเสียหายต่ออุปแต้ม ซึ่งควรค่าแก่การดำเนินการอนุรักษ์ที่เหมาะสมต่อไป การค้นพบครั้งนี้ จึงนับเป็นการค้นพบที่สำคัญ แต่ด้วยงบประมาณที่มีจำกัดไว้เฉพาะการอนุรักษ์สิม ขณะนั้นจึงไม่สามารถดำเนินการนอกเหนือจากที่ได้ระบุไว้ข้างต้น

อุปแต้มที่เห็นเลือนรางอยู่บนผนังด้านหลังพระประธานในสิมเก่าวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นการค้นพบครั้งสำคัญของอุปแต้มอีสานอีกแหล่งหนึ่ง

3. การไม่ละความพยายามในการอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ในการอนุรักษ์สืมและฮูปแต้ม เป็นที่เชื่อกันเสมอมาว่าต้องรองบประมาณจากกรมศิลปากร มาดำเนินการอนุรักษ์ ซึ่งจะมาดำเนินการอนุรักษ์ให้เฉพาะสำหรับโบราณสถานขึ้นทะเบียนของประเทศ เช่นที่ วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี แต่สำหรับฮูปแต้มในสืมขนาดเล็ก บางแห่งก็ยังมีได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เช่นที่วัดโนนศิลา บ้านสำราญนี้ จึงจะต้องผ่านกระบวนการภาครัฐที่ยืดเยื้อ กอปรกับหน่วยงานที่รับผิดชอบก็ขาดงบประมาณในการมาสำรวจและจัดทำเอกสารขึ้นทะเบียน จึงเป็นไปได้ยากที่สืมวัดโนนศิลา บ้านสำราญจะได้รับการจัดสรรงบประมาณการอนุรักษ์จากกรมศิลปากร

นับจาก พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา รัฐธรรมนูญของประเทศได้รับการแก้ไขเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนต่างๆ สามารถอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยชุมชนสามารถฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาในด้านต่างๆ รวมถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาคารประวัติศาสตร์และโบราณสถานในชุมชนของตนเอง ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เริ่มมีการถ่ายโอนงานด้านศิลปวัฒนธรรมมาจากกรมศิลปากรก็ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม จึงทำให้หน่วยงานภาควิชาการคือมหาวิทยาลัยต่างๆ จำเป็นต้องเป็นแกนนำและถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ดังนั้น การอนุรักษ์สืมอีสานและฮูปแต้ม กรณีสืมวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และที่อื่น คือวัดยางขึ้นกได้ บ้านยางขึ้นก อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี จึงได้ถูกกำหนดขึ้น ในแผนงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ในลักษณะการอบรมเชิงปฏิบัติการร่วมระหว่างภาควิชาการกับภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่นที่สืมเหล่านั้นตั้งอยู่ เมื่อ รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม ถูกขอยืมตัวและต่อมาไปรับราชการที่นั่น โดยเห็นว่าหากการอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอีสานได้รับการดำเนินการต่อ จะเป็นแหล่งเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญาพื้นถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดีและโดยตรง โดยเฉพาะเรื่องรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมอีสานที่แตกต่างจากภาคอื่น และการเขียนจิตรกรรมฮูปแต้มอีสานที่มีเรื่องราวและเทคนิคการเขียนและให้สีแตกต่างจากภาคอื่น ทั้งแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยอีกด้วย

ในการฟื้นฟูฮูปแต้ม ได้ถูกกำหนดไว้ภายหลังจากการดำเนินการซ่อมสืมที่วัดโนนศิลาแล้ว โดยทั้งหมดอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนักวิชาการ จึงเชื่อได้ว่าผลงานดังกล่าว นอกจากจะเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาค ยังจะเป็นตัวอย่างแนวทางการอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มในชุมชนต่างๆ รวมถึงผลงานที่ได้มาตรฐานภายใต้การดำเนินงานของโครงการ ก็จะได้ถูกนำเสนอเพื่อเข้ารับรางวัลการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมระดับประเทศต่อไป

4. การดำเนินงานโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ใน พ.ศ. 2543 (ปีที่ 1)

การดำเนินงานโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การอนุรักษ์สืมและฮูปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ได้มีการประกอบกิจกรรม ซึ่งแต่ละกิจกรรมย่อยมี

รายละเอียดดังนี้

4.1 การซ่อมหลังคาสมิแก่วัดโนนศิลา

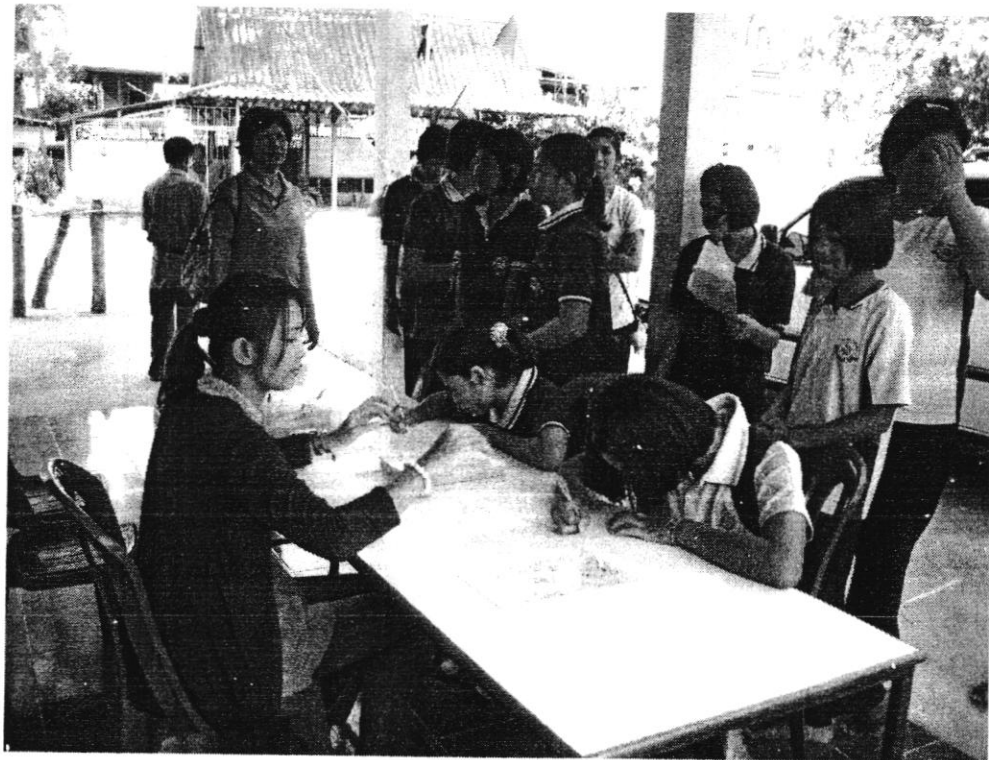
เป็นที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งว่า หลังคาสมิแก่วัดโนนศิลาซึ่งเป็นสังกะสีขึ้นสนิมและมีรอยร้าว ในช่วงปีที่ผ่านมาได้มีการจัดหาและบริจาคกระเบื้องมุงหลังคาพร้อมแปเหล็กรอบสังกะสีขึ้นเพื่อทดแทนวัสดุของเดิม ในลักษณะกระเบื้องหางวาวแบบโบราณ รุ่น ไอยราคลาสสิก สีส้มอมน้ำตาล ผลิตโดยบริษัทปูนซีเมนต์ไทยจำกัด โดยตัวแทนฝ่ายขาย คือคุณสุชาติ ศรีนวลแก้ว ได้เป็นผู้ดูแลในด้านวัสดุและเทคนิคการใช้แผ่นหลังคาเป็นอย่างดี โดยการมุงหลังคาดังกล่าวได้ใช้งบประมาณจ้างเหมาบางส่วนหนึ่งจากงบประมาณโครงการฝึกอบรม เนื่องจากต้องใช้ช่างเฉพาะทาง ทั้งหลังคาก็มีความชันสูง ทั้งนี้ ได้มีเรื่องน่าเศร้าเกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการมุงหลังคา ชาวบ้านที่มาช่วยงานผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ป่วยจิตเวชอยู่แล้ว ทั้งเป็นผู้ชื่นชอบในการรับประทานไข่นกฟิราบที่ได้จากการกวาดทำความสะอาดเหนือฝ้าเพดาน ได้ปีนขึ้นไปบนฝ้าเพดาน หวังจะช่วยส่งแผ่นกระเบื้อง ได้พลั้งพลาดตกลงมาทะลุแผ่นหลังคากระดานอัดที่เปื่อย และเสียชีวิตที่โรงพยาบาลในเวลาต่อมา ทำให้ทางโครงการต้องหยุดงานไปเพื่อประกอบพิธีศพ และเกิดความหวั่นเกรงในการมุงหลังคา ทางวัดโดยเจ้าอาวาสได้ประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์ และได้มีการดำเนินการมุงหลังคาต่อท่ามกลางอากาศร้อนถึง 45 องศาเซลเซียส ที่ผิดปกติใน พ.ศ. 2553 จนแล้วเสร็จในเวลาต่อมา พร้อมการรื้อฝ้าเพดานที่ชำรุดออกจนหมด พร้อมกับสีผิวที่เปลี่ยนไปของช่างแต่ละคน รวมทั้งนายคุณ จันทวงษ์ บุคลากรมหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ด้วย

ภาพแสดงสมิแก่วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่ผ่านพ้นความเสี่ยงต่อการถูกทุบทิ้งแล้ว หลังจากได้มีการบูรณะซ่อมแซมตัวอาคาร ทำกำแพงกันดินกันน้ำ มิให้ไหลมาทำลายฐานรากตัวอาคารให้ทรุด หยุดต้นเหตุที่ทำให้ผนังแตกร้าว รวมทั้งได้รับการทาสีภายนอกใหม่ให้ใกล้เคียงกับสีเดิม ตลอดจนได้รับการมุงหลังคาใหม่แทนหลังคาสังกะสีของเดิมที่ชำรุดภายใต้แนวคิดและการปฏิบัติการบูรณะ ปฏิสังขรณ์อาคาร โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาควิชาการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

4.2 การฝึกอบรม ณ หอแจก (ศาลา) วัดโนนศิลา

ในช่วงเช้า วันจันทร์ที่ 10 พฤษภาคม 2553 ครู อาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 84 (บ้านสำราญเพี้ยฟาน) ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และเปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษา โดยนักเรียนที่มาเข้ารับการอบรมเป็นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่ 2 เป็นหลัก นำโดยรองผู้อำนวยการโรงเรียน พร้อมกับชาวชุมชน ได้ลงทะเบียนรับการฝึกอบรม ตามด้วยพิธีเปิดการอบรม และชมรมเทศนา โดยเจ้าอาวาสวัดโนนศิลา บ้านสำราญ เรื่อง “ ประวัติสมและวัดโนนศิลา กับอานิสงส์จากการบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถาน ”

ครู อาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 84 (บ้านสำราญเพี้ยฟาน) ลงทะเบียนเข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการอนุรักษ์สมและอุปแต้มอีสาน

2.3 การบรรยาย

ในการอบรมเชิงปฏิบัติการนี้ วิทยากรได้บรรยายอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เข้าอบรมในหัวข้อและตามลำดับต่อไปนี้

1. รศ. วิจิต คลังบุญครอง บรรยายเรื่อง “ ภูมิปัญญาไทยในงานสถาปัตยกรรม ” เพื่อเป็นการให้ความรู้แก่นักเรียน และเน้นย้ำความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญาไทยและคุณค่าที่สามารถนำมาก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและเศรษฐกิจ

2. รศ. ดร. ธาดา สุทธิธรรม บรรยายเรื่อง “ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม” พร้อมภาพประกอบ โดยได้เริ่มอธิบายถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ของโครงการ และกรณีศึกษาการอนุรักษ์ส้มและฮูปแต้มอีสาน และแผนการดำเนินงานโดยเน้นกรณีศึกษาที่วัดโนนศิลา บ้านสำราญ เป็นสำคัญ

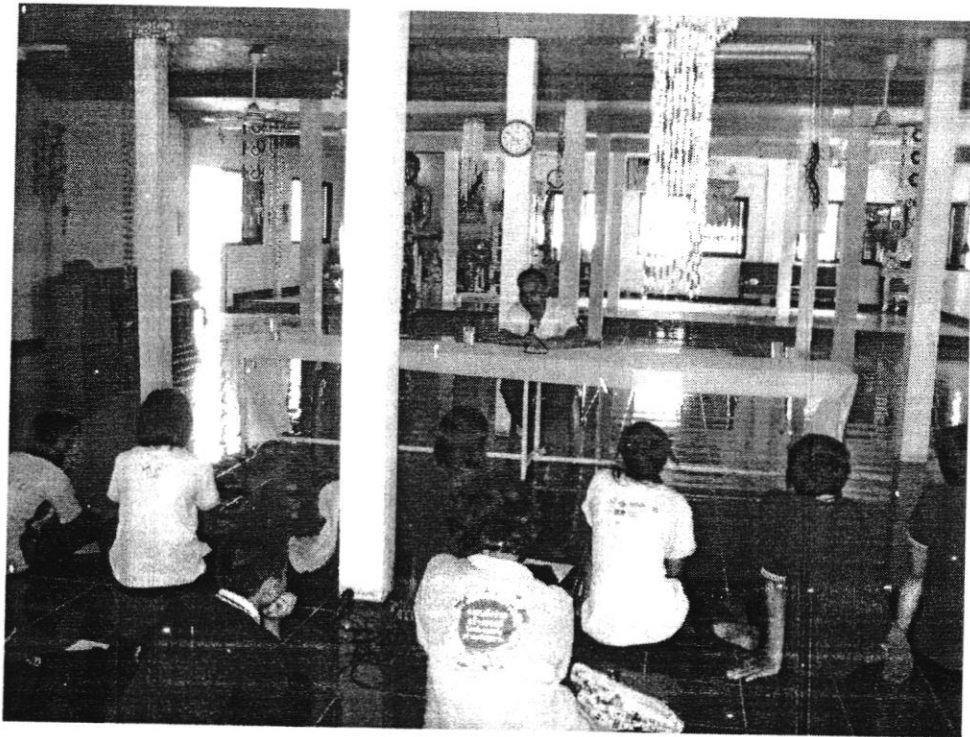
3. อ.เพ็ญ วดสาร บรรยายเรื่อง “ ฮูปแต้ม: จิตรกรรมฝาผนัง มรดกอีสาน” ในมุมมองของตนเอง ที่เป็นจิตรกรชาวอีสาน และมีผลงานภาพเขียนสีที่ได้รับการจัดแสดงทั่วประเทศ ในโอกาสเป็นวิทยากรในครั้งนี้ จึงจะได้อธิบายถึงเทคนิคและเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในฮูปแต้มอีสาน

รศ. วิชิต คลังบุญครอง
บรรยายเรื่อง “ ภูมิปัญญา
ไทยในงานสถาปัตยกรรม”
เพื่อเป็นการให้ความรู้แก่นักเรียน และเน้นย้ำ
ความสำคัญของ
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

รศ. ดร. ธาดา สุทธิธรรม
บรรยายเรื่อง “ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม” พร้อม
ภาพประกอบ โดยได้
อธิบายถึงความเป็นมา
วัตถุประสงค์ของโครงการ
และกรณีศึกษาการอนุรักษ์
ส้มและฮูปแต้มอีสานใน
จังหวัดต่างๆ และแผนการ
ดำเนินงานสำหรับวัดโนน
ศิลา บ้านสำราญ

อาจารย์ เฟลิง วดสาร บรรยายเรื่อง “ซูปแต้ม: จิตรกรรมฝาผนัง มรดกอีสาน”
ในมุมมองของตนเอง ที่เป็นจิตรกรชาวอีสานและอธิบายถึงเทคนิคและ
เรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในซูปแต้มอีสาน

4.3 การฝึกปฏิบัติการ “ การทำความสะอาด และวิธีการคัดลอกจิตรกรรมฝาผนัง ”

ภายใต้คำแนะนำและดูแลโดยคณะวิทยากร เป็นเวลา 3 วันครึ่ง ผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนทั้งหญิงและชาย พร้อมอาจารย์อีก 2-3 ท่าน (เนื่องจากบางวันติดภารกิจ) ได้ช่วยกันทำความสะอาดผนังเพื่อกำจัดเอาสีพลาสติกที่ทาทับบนซูปแต้มออก โดยไม่ใช้ทำลายภาพ โดยเริ่มจากวิธีการที่อ่อนโยนไปก่อน โดยการนำผ้าเส้นใยและฟองน้ำโพลีเมอร์ชนิดเหนียวและดูดซับน้ำได้ดี ลูบเพื่อให้สีติดออกมา แต่ก็พบว่าบางพื้นที่สีติดทับภาพแน่นสนิท จนไม่สามารถเช็ดออกได้ แม้จะเริ่มความแรงของการกระทำขึ้น โดยการใช้น้ำขัดเบาๆ และแรงขึ้นด้วยแปรงขนพลาสติกก็ตาม อนึ่ง ตำแหน่งที่มีคราบสกปรกจากชั้นกาว โครงสร้างได้ใช้น้ำสบู่อ่อนค่อยๆ เช็ดออกได้ตามสมควร

การปฏิบัติการครั้งนี้ ได้เผยให้เห็นซูปแต้มที่ปรากฏอยู่ส่วนบนของผนังภายในสี่ด้าน ชัดเจนขึ้นกว่าแต่ก่อนเมื่อค้นพบครั้งแรกเพียงแค่ขีดและขีดออกบางพื้นที่เท่านั้น โดยส่วนล่างของผนังเป็นภาพพระรามทรงรถจากเรื่องรามเกียรติ์ที่เห็นชัดเจน ลักษณะภาพส่วนบนที่ปรากฏเป็นเรื่องราวเวสสันดรชดถ่อเนื่องกัน เป็นลักษณะเช่นเดียวกับการเขียนผ้าผะเหวดในงานบุญของชาวอีสาน โดยขอบล่างของภาพจะเขียนเป็นขอบเหมือนชายผ้าตลอดแนว

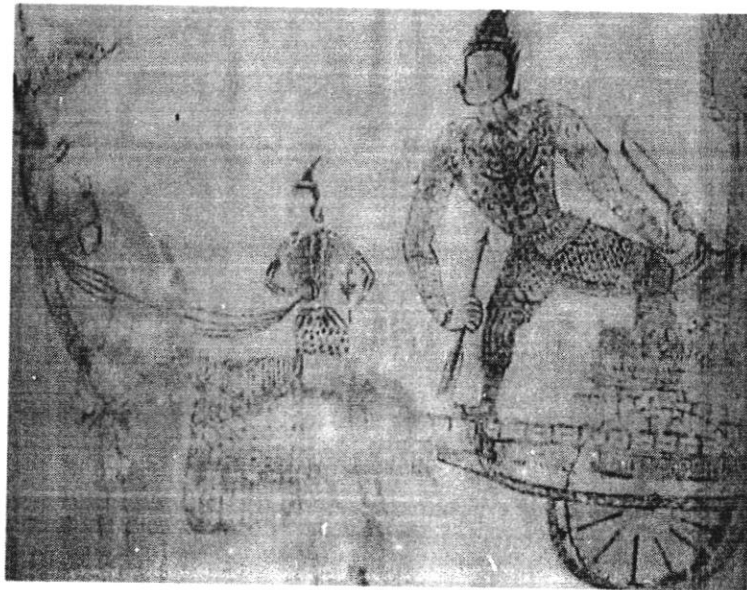
การฝึกปฏิบัติการยังได้ทดลองให้นักเรียนคัดลอกซูปแต้ม ศึกษาโครงสร้างของจริงและวิธีการลงสีบนกระดาษ สำหรับตัวละครที่คัดลอกมาจากซูปแต้มอีกด้วย เพื่อปลูกฝังความสนใจและความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมและศิลปกรรมอีสาน พร้อมประเมินดูว่านักเรียนผู้ใดมีความสนใจและฝีมือในการจะเป็นผู้ช่วยจิตรกรในการบูรณะฟื้นฟูซูปแต้มในปีต่อไป

อนึ่ง นอกจากคณะครูและนักเรียนโรงเรียนไทยรัฐวิทยาจะให้ความสนใจ และได้ความรู้กลับไปไม่มากนักน้อยแล้ว ยังได้ความเลอะเปื้อนไปบนเสื้อผ้าที่มาช่วยทำความสะอาด และความตื่นเต้นที่ได้ป็นนั่งร้านซึ่งสูงเทียมผนัง แต่มีการกำกับดูแลความปลอดภัยโดยคณะครูอาจารย์วิทยากรและเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดีด้วย แล้วทั้งหมดทุกคนก็กลับบ้านไปพร้อมกับรอยยิ้มและความอิ่มเอมเปรมใจ นอกเหนือจากความอึดท้องที่ได้รับการสงเคราะห์อาหารจากทางวัดอีกด้วย เนื่องจากโครงการมีงบประมาณน้อยมาก ท่านเจ้าอาวาส วัดโนนศิลาจึงได้จัดอาหารสมทบให้กับช่างและนักเรียน โดยเฉพาะสำหรับวันที่ทางโครงการมิได้มีงบประมาณให้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรและพระคุณที่วัดมีต่อทุกชีวิตเสมอมา

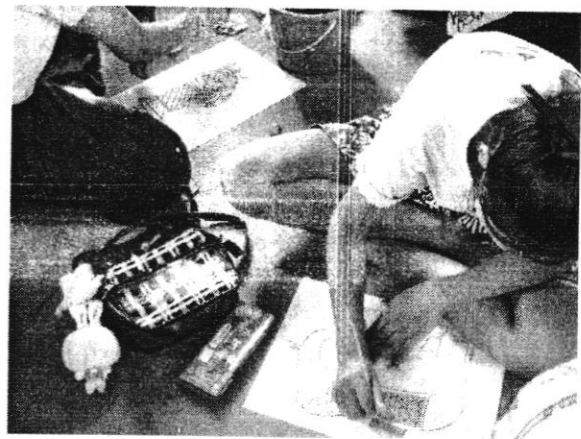

ผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนทั้งหญิงและชาย พร้อมอาจารย์อีก 2 ท่าน ได้ช่วยกันทำความสะอาดพื้น ทำความสะอาดผนังเพื่อลอกเอาสีพลาสติกที่ทาทับบนซูปแต้มออกและทำความสะอาดตำแหน่งที่มีคราบสกปรกจากขึ้น

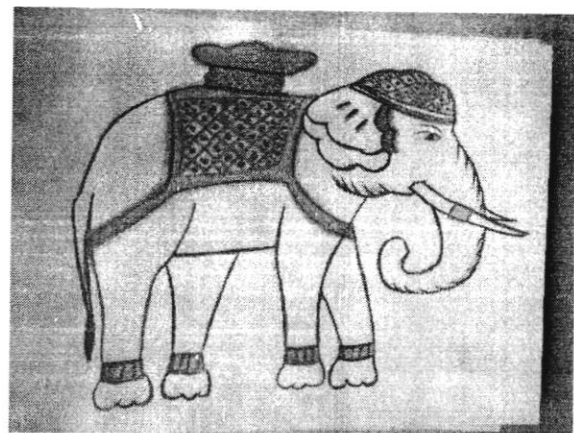
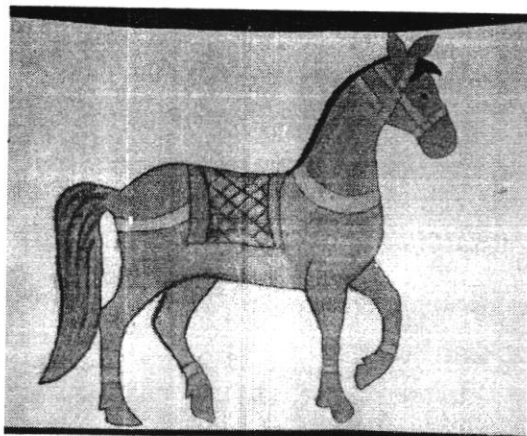
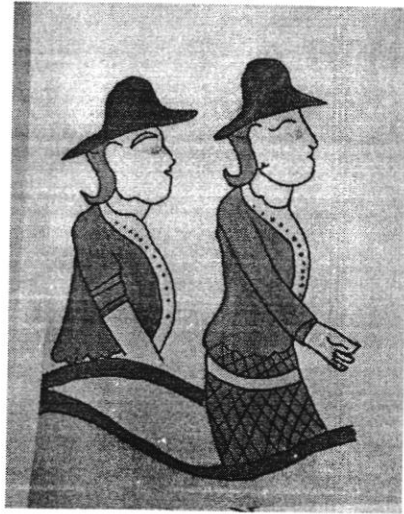

ภาพผนังภายในสิม หลังทำความสะอาดเป็นภาพพระรามทรงรถจากเรื่องรามเกียรติ์

ฝึกปฏิบัติการทดลองให้นักเรียนคัดลอกซูปแต้ม ศึกษาโครงสร้างจากของจริงและวิธีการลงสีบนกระดาษ สำหรับตัวละครที่คัดลอกมาจากซูปแต้ม เพื่อปลูกฝังความสนใจและความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมและศิลปกรรมอีสาน พร้อมประเมินดูว่านักเรียนผู้ใดมีความสนใจและฝีมือในการจะเป็นผู้ช่วยจิตรกรในการบูรณะฟื้นฟูซูปแต้มในปีต่อไป

ผลงานการคัดลอกชุบแต้ม (จิตรกรรมฝาผนัง) และลงสี โดยนักเรียนผู้เข้ารับการ

5. สรุปผลการอนุรักษ์สืมและอุปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปีที่ 1

การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งใช้กระบวนการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และเชิงปฏิบัติการ เพื่อการอนุรักษ์สืมและอุปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่าสืมวัดบ้านสำราญมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และทางศิลปกรรมสืบเนื่องจากการค้นพบอุปแต้มภายในสนิม การอนุรักษ์สืมจึงมีความจำเป็นต้องมีการปฏิบัติซ่อมหลังคาเป็นประการแรก เพื่อป้องกันฝนตกลงมา รวมทั้งปิดกั้นมิให้เป็นแหล่งที่พักอาศัยถ่ายมูลของนกพิราบทำลายจิตรกรรมภายใน

กิจกรรมการบรรยาย และให้เยาวชนรวมทั้งประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ โดยเฉพาะนักเรียนในพื้นที่ที่ช่วยทำความสะอาดและคัดลอกอุปแต้ม ได้นำไปสู่การปลูกจิตสำนึกและสืบทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมแก่เยาวชนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี

นักเรียนผู้เข้ารับการฝึกอบรม นำเสนอผลงาน

นอกจากนี้ จากผลการดำเนินงานยังได้พบประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ประชาชนและเยาวชน มีความสนใจการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ดังแสดงได้ด้วยจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีจำนวนเกินที่กำหนดไว้ และไม่เหน็ดเหนื่อยแม้จะอบรมหลายวัน แต่กลับชักชวนคนในครอบครัวและผู้รู้จักมาดูงานอีกด้วย
2. อาจารย์เห็นคุณค่าของศิลปกรรมท้องถิ่น และสาธิตนำไปต่อยอดในการพัฒนาทางวิชาการและขอตำแหน่งทางวิชาการได้
3. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในแนวทางการมีส่วนร่วมจากภาคีหลายฝ่าย เป็นการสร้างความรัก สามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม ทำให้สังคมเข้มแข็งและเอื้ออาทร
4. วัดยังคงเป็นศูนย์กลางจิตใจ และเป็นที่พักทางองค์ความรู้ท้องถิ่นแก่คนไทย นอกเหนือจากการเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ

อนึ่ง การดำเนินการฝึกอบรมในครั้งนี้ได้รับการบันทึกไว้ด้วยภาพถ่ายและวีดิทัศน์ ซึ่งจะได้ดำเนินการติดต่อเพื่อเป็นสารคดีเพื่อการเรียนรู้และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมต่อไป และทางโครงการยังได้รับเกียรติจาก รองศาสตราจารย์วิชิต คลังบุญครอง ผู้ทรงคุณวุฒิ ของคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มาเป็นผู้กล่าวปิดการอบรมและมอบเกียรติบัตรผ่านการฝึกอบรมแก่คณะครูอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 84 (บ้านสำราญเพี้ยฟาน) และชาวชุมชนบ้านสำราญ อีกด้วย

พิธีปิดการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การอนุรักษ์ส้มและฮูปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา
บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”

ถ่ายรูปหมู่ร่วมกัน ในวันพิธีปิดการอบรมเชิงปฏิบัติการ
“การอนุรักษ์ส้มและฮูปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”

บทที่ 3

การทดสอบสารเคมีและทำความสะอาดอุปแต้ม

การอนุรักษ์สีและอุปแต้ม วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นการดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในภาคอีสาน ที่ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลา 2 ปี โดยปีที่ 2 เป็นการทำความสะอาดอุปแต้มและอนุรักษ์พื้นปูอุปแต้มตามความเหมาะสม ตามหลักวิชาการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมโดยในบทนี้จะได้กล่าวถึงขั้นตอนก่อนการพื้นปูอุปแต้ม ซึ่งจะประกอบไปด้วยการอธิบายถึงภูมิหลังและสภาพอุปแต้มก่อนการอนุรักษ์ การทดสอบสารเคมีที่เหมาะสมในการนำมาใช้ทำความสะอาด การวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะของสีเดิมที่นำมาใช้ และการทำความสะอาดอุปแต้ม โดยจะได้อธิบายเป็นหัวข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

1. ภูมิหลังและสภาพอุปแต้มก่อนการอนุรักษ์

ใน พ.ศ. 2550 มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้จัดสรรงบประมาณสำหรับงานบริการวิชาการแก่ชุมชน มาดำเนินการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “เทคนิคการซ่อมบูรณะอาคาร รุ่นที่ 9” แก่ พระสงฆ์ ชวราวาส และนักศึกษา โดยบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนในวิชา “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม” ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ชั้นปีที่ 4 ทำให้ประชาชนในชุมชนเห็นคุณค่าในสีผนังนี้ และตกลงใจร่วมกันอนุรักษ์แทนการรื้อถอน จึงได้มีการดำเนินการซ่อมแซมในส่วนที่จำเป็นก่อนคือผนังและรอยร้าวต่าง ๆ ในระหว่างทำความสะอาดและล้างขัดผนังภายในสีมด้วยน้ำสะอาด ได้ปรากฏว่าสีขาวที่ทาทับผนังบางส่วนเสื่อมสภาพเป็นผงสามารถเช็ดออกได้ และเผยให้เห็นภาพเขียนสีจิตรกรรมพื้นบ้านอีสานอยู่เต็มผนังภายในทั้ง 4 ด้าน อย่างเลือนราง

ใน พ.ศ. 2553 ภายใต้โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จึงได้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการซ่อมหลังคาสิมเก่าวัดโนนศิลา เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำฝนไหลรั่วลงมาทำลายอุปแต้มที่อยู่ภายในได้

2. การเตรียมสถานที่ก่อนการอนุรักษ์พื้นปูอุปแต้ม

ใน พ.ศ. 2554 ภายใต้โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีแผนการดำเนินงานที่จะอนุรักษ์และพื้นปูอุปแต้มในการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์สีและอุปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นปีที่ 2 ดังนั้นหลังจากที่ได้ประสานงานกับเจ้าอาวาสและชุมชน ภายใต้แกนนำคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว ก็ได้มีการเตรียมสถานที่ คือการโยกย้ายสิ่งของออกจากภายในสิมเก่า และผู้เข้าร่วมโครงการ ได้ช่วยกันปิดกวาดหยากไยและฝุ่นออก รวมทั้งขยับพระพุทธรูปสององค์ที่ตั้งอยู่บนโต๊ะไม้ ออกมาให้ห่างผนัง รวมทั้งการติดตั้งนั่งร้านเพื่อให้มีความสูงเพียงพอต่อการทำความสะอาดผนังและการเขียนอุปแต้ม

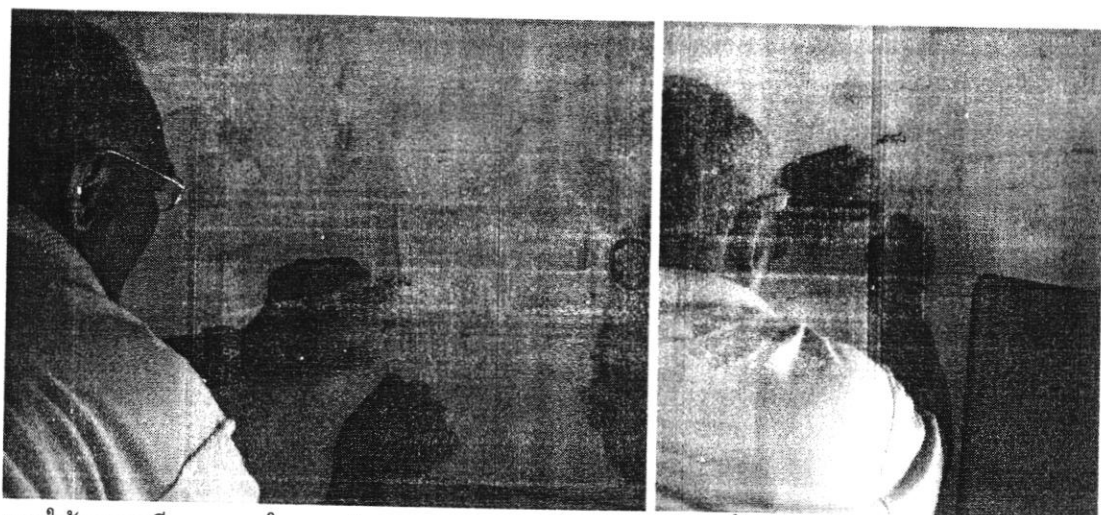
3. การทดสอบสารเคมีเพื่อใช้ในการทำความสะอาดฮูปแต้ม

การทดสอบการล้างทำความสะอาดและเช็ดสีที่ทาฮูปแต้มออก ตามวิธีการการอนุรักษ์ ภาพเขียนที่ผู้เขียนและผู้ช่วยได้ผ่านการฝึกอบรมจากต่างประเทศและในประเทศ ได้ทำความสะอาด เพื่อเช็ดสีขาวที่ทาฮูปแต้มด้วยน้ำและสารละลาย 3 ชนิด คือ แอลกอฮอล์ (Alcohol) อซิโตน (Acetone) และน้ำมันสน ในพื้นที่ทดลอง การเช็ดน้ำและแอลกอฮอล์ ทำให้สีขาวที่ทาฮูปแต้มติดออกมากับสำลีชุบสารละลายได้ ในขณะที่หากเช็ดด้วยอซิโตน จะติดสีออกมาน้อยกว่า และการเช็ดด้วยน้ำมันสน แทบไม่มีเนื้อสีติดออกมาเลย

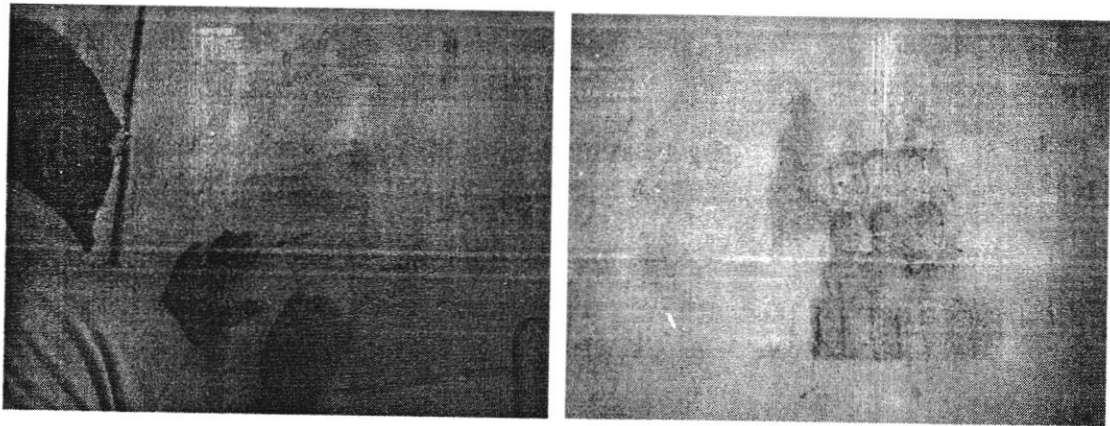
การเช็ดด้วยแอลกอฮอล์จะเช็ดสีที่ทาฮูปแต้มออกได้มากที่สุด นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับจำนวน ครั้งของการเช็ดด้วย หากเช็ด 3 ครั้งจะเห็นภาพเดิมได้ดีที่สุด นอกจากนี้ความแรงของน้ำหมักกด เช็ดก็ผลกับเนื้อสีที่หลุดออกมามาก หากเช็ดแรงเกินไป ในการเช็ดครั้งที่ 3 อาจทำให้สีเดิมของ ฮูปแต้มหลุดเลือนออกมาได้ด้วย

สารเคมีที่ใช้ทดสอบ ในการทำความสะอาดผนังฮูปแต้ม

การใช้สารเคมีทดสอบ ในการทำความสะอาดผนังฮูปแต้ม โดยน้ำมันสน (ภาพซ้าย) และอซิโตน (ภาพขวา) ซึ่งปรากฏว่าทั้งสีขาวที่ทาฮูปแต้มและเนื้อสีที่เขียนฮูปแต้มไม่ละลายในน้ำยาทั้งสองชนิด

การทดสอบทำความสะอาดชุปแต้มด้วยแอลกอฮอล์
ปรากฏว่าทั้งสีขาวที่ทาทับและเนื้อสีละลายออกได้ดี

4. การวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะของสีเดิมที่นำมาใช้

การวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะของสีเดิมที่นำมาใช้ภายในสิมเก่าวัดโนนศิลา นั้นมี 2 ส่วนคือ สีที่ใช้เขียนชุปแต้มและสีขาวที่ทาทับ จากผลการทดลองใช้น้ำและสารเคมีกับเนื้อสีที่ปรากฏบนผนัง พบว่า

1. สีขาวที่เคลือบทับ ซึ่งจากการที่เนื้อสีที่เคลือบทับชั้นสีเดิมหลุดออกมาได้ด้วยการเช็ดแอลกอฮอล์มากกว่าน้ำ และหลุดออกมาจากการเช็ดด้วยทูโลอินน้อยมาก จึงสามารถสรุปได้ว่าชั้นสีที่ทาทับชุปแต้มนั้นเป็นสีน้ำคุณภาพต่ำ ที่ผลิตขึ้นจากกาวลาเท็กซ์ผสมกับผงสี ซึ่งหากเป็นสีน้ำพลาสติกชั้นดี จะเช็ดออกยากและต้องเช็ดออกด้วยทูโลอิน จึงนับเป็นโชคดีที่การทาสีทับใช้สีน้ำคุณภาพต่ำ ที่ทำให้นานปีสลายเป็นฝุ่นผงสีขาวเมื่อกวาดเสื่อมสภาพ

2. สีที่ใช้วาดและเขียนชุปแต้ม พบว่า

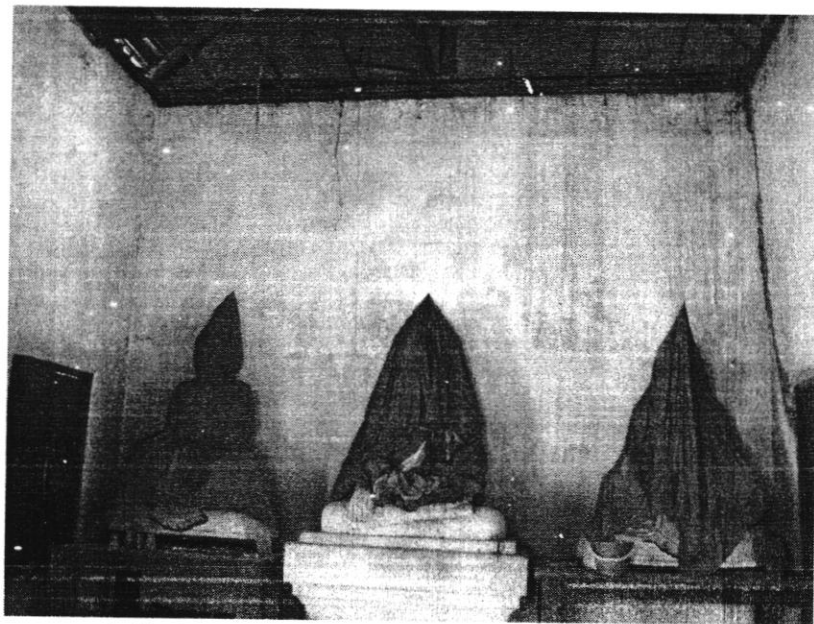
2.1 เส้นร่าง ชุปแต้มถูกร่างภาพด้วยคาร์บอน ซึ่งอาจเป็นถ่านหรือดินสอ เพราะปรากฏว่าเป็นสีดำและไม่ลบเลือนไม่ว่าจะด้วยสารเคมีที่ใช้เช็ด ทำให้ขอบภาพร่างยังสามารถเห็นได้ แม้สีที่ระบายอยู่ในตัวลายจะลบเลือนไปแล้ว

2.2 สีที่ใช้ระบาย ในตัวลายต่างๆ จะมีหลายสี สีที่พบมากคือสีเหลือง เขียวและน้ำเงิน แต่มีความแตกต่างด้วยเฉดสี สีแดงพบน้อยมาก สีทั้งหมดไม่ละลายในน้ำมันสนและทูโลอิน โดยสีชุปแต้มสามารถเช็ดออกได้หมดด้วยแอลกอฮอล์ จึงสามารถสรุปได้ว่าสีที่ใช้ระบายชุปแต้มมีลักษณะเป็นสีน้ำ โดยสีเขียวและสีน้ำเงิน ที่นิยมกันในสมัยนี้เป็นสีที่มีได้ผลิตขึ้นเองจากพืช แต่เป็นผงสีฝุ่นที่นิยมใช้และหาซื้อได้จากร้านตามท้องตลาดทั่วไป

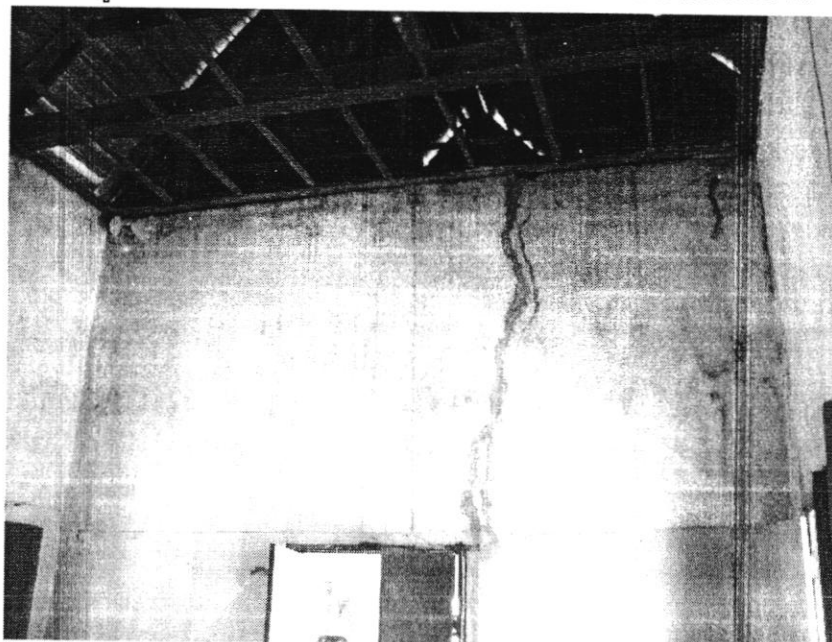
5. การทำความสะอาดรูปแต้ม

การทำความสะอาดผนังเพื่อลอกเอาสีพลาสติกที่ทาทับบนรูปแต้มออก ได้มีการกำหนดให้มีการทำความสะอาด 2 ครั้งเท่านั้น ด้วยเกรงว่าถ้าเช็ดครั้งที่ 3 ชั้นสีของรูปแต้มจะหลุดติดผ้าและสำลีออกมาได้

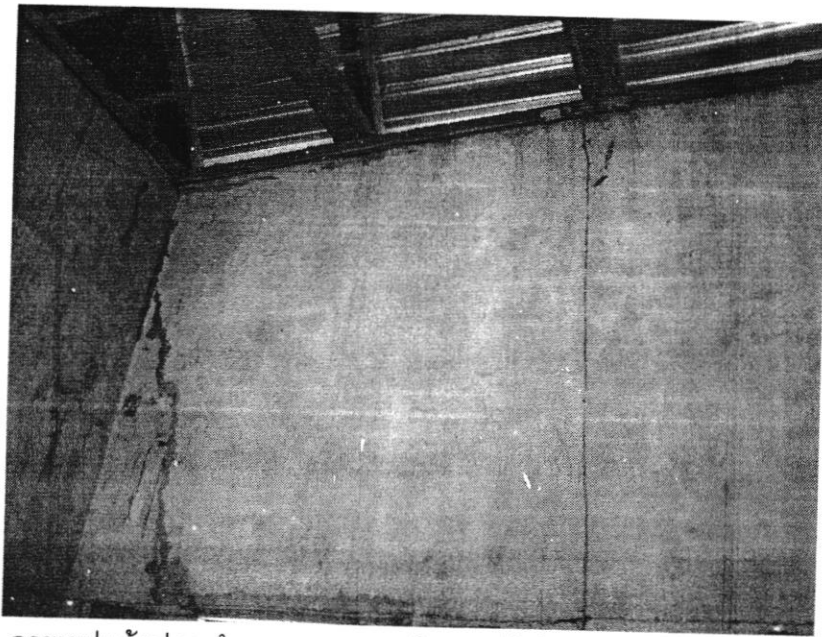
ในการทำความสะอาดครั้งที่ 1 เป็นการเช็ดฝุ่นผงสีขาวออกมาให้ได้มากที่สุด โดยใช้น้ำสะอาด (น้ำฝนที่ทางวัดรองไว้ใช้งานทั่วไป) เช็ดทำความสะอาด โดยใช้ผ้าฝ้ายและฟองน้ำ สำหรับในบริเวณที่เป็นคราบสีน้ำตาล ได้ใช้น้ำผสมโซเดียมลอริลซัลเฟต (Sodium Lauryl Sulfate) และใช้แปรงขนพลาสติกขัดร่วมด้วยในบริเวณด้านบนที่ไม่ปรากฏรูปแต้ม แล้วจึงเช็ดออกด้วยน้ำสะอาด จากการทำความสะอาดครั้งที่ 1 ผลที่ได้คือฝุ่นผงสีขาวถูกเช็ดออกหมด และสามารถเห็นรูปแต้มชัดขึ้นกว่าเดิม

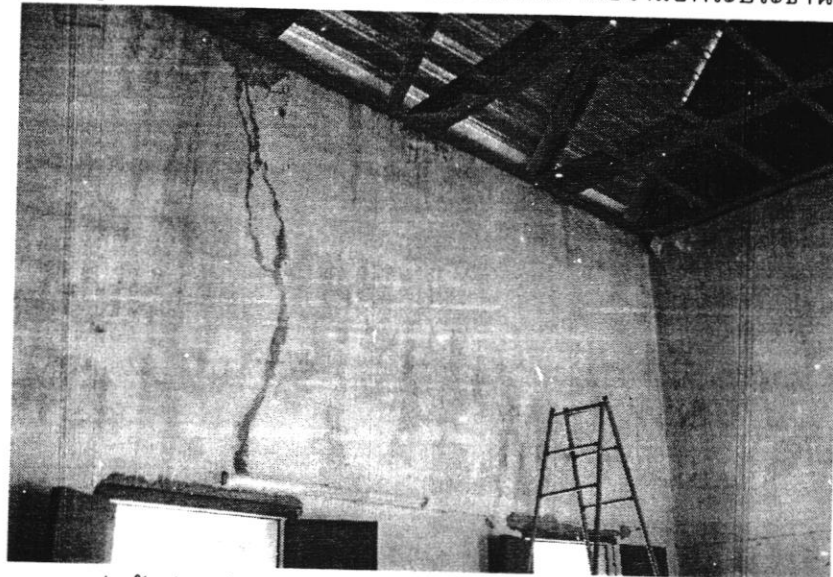
ภาพรูปแต้มก่อนทำความสะอาด บริเวณผนังด้านหลังพระประธาน

ภาพรูปแต้มก่อนทำความสะอาด บริเวณผนังด้านหน้าพระประธาน

ภาพฮูปแต้มก่อนทำความสะอาด บริเวณผนังด้านขวามือพระประธาน

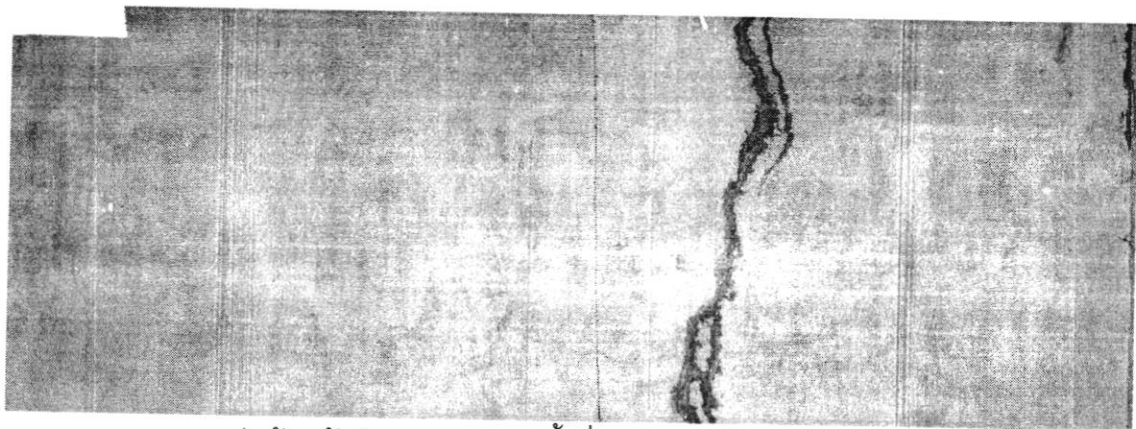
ภาพฮูปแต้มก่อนทำความสะอาด บริเวณผนังด้านซ้ายมือพระประธาน

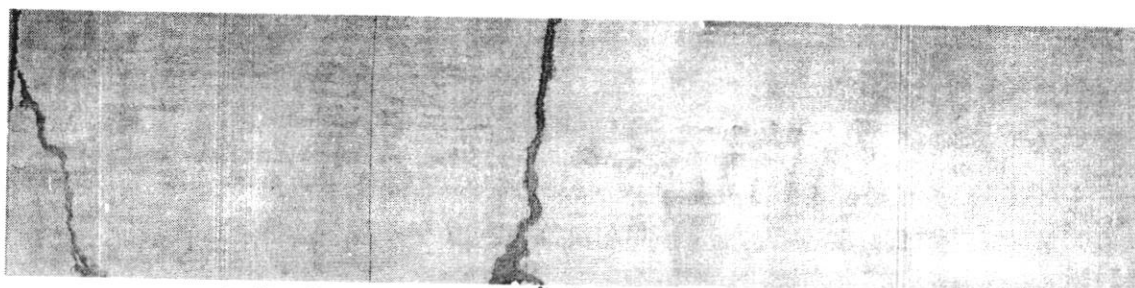
ผู้เข้าร่วมโครงการ ช่วยกันทำความสะอาดผนังฮูปแต้ม โดยใช้น้ำสะอาดชุบฟองน้ำ

ภาพอุปแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่1 คู่ผนังสีขาวและคราบสีน้ำตาลได้ถูกเช็ดออกจากบริเวณผนังด้านหลังพระประธาน

ภาพอุปแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่1 บริเวณผนังด้านหน้าพระประธาน จะเห็นว่ามีอุปแต้มอยู่เต็มผนัง

ภาพอุปแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่1 บริเวณผนังด้านขวามือพระประธาน

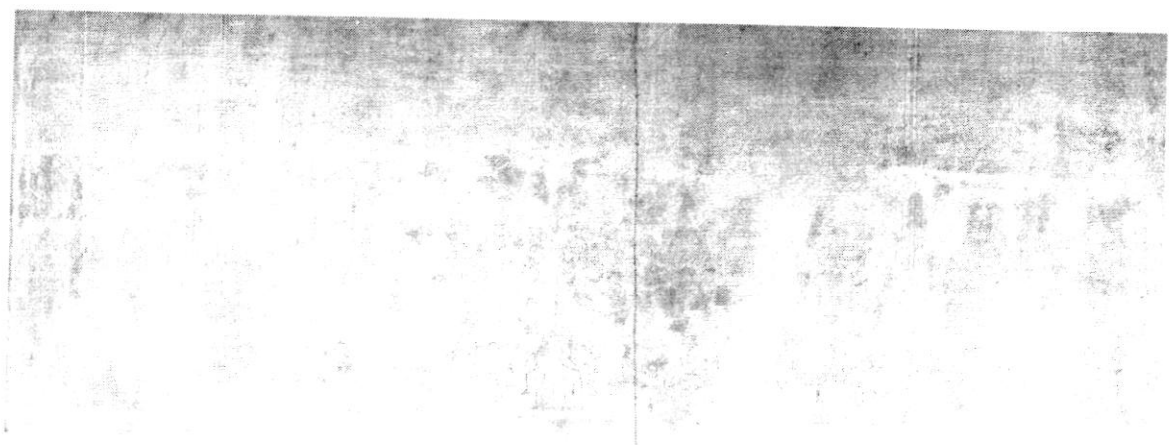

ภาพชุบแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่ 1 บริเวณผนังด้านซ้ายมือพระประธาน

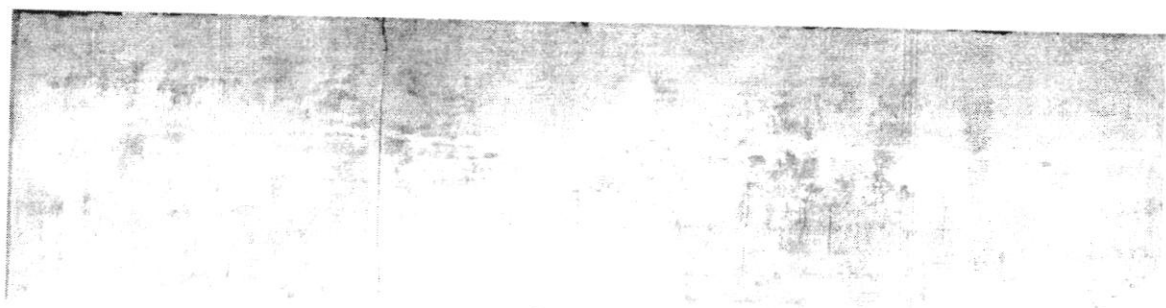
ในการทำความสะอาดครั้งที่ 2 เพื่อไม่ให้ทำลายชั้นสีของภาพ แม้ว่าควรจะใช้แอลกอฮอล์ เช็ดทำความสะอาด ตามผลการทดลอง แต่ในการปฏิบัติการจริงบนพื้นที่กว้าง พบว่าการใช้น้ำ สะอาดเช็ดชั้นสีที่ทับหน้าออกก็สามารถทำได้ดี แม้จะมีข้อดีน้อยกว่าการเช็ดด้วยแอลกอฮอล์ แต่การทำงานสะดวกกว่า ไม่มีแสบมือและไม่มีไอระเหยต่อผู้ปฏิบัติงาน ทั้งไม่ระเหยเร็ว โดยเฉพาะเมื่อทำงานในพื้นที่ที่ต้องการฟื้นฟูชุบแต้ม

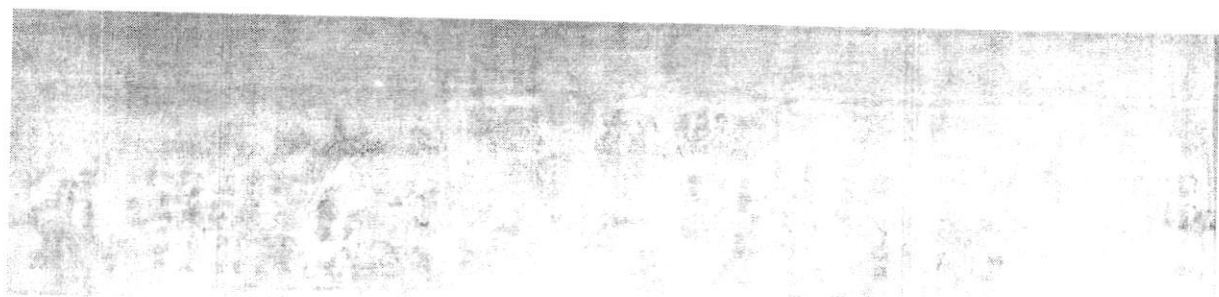
ภาพชุบแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่ 2 บริเวณผนังด้านหลังพระประธาน

ภาพอุปแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่ 2 บริเวณผนังด้านหน้าพระประธาน

ภาพอุปแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่ 2 บริเวณผนังด้านขวามือพระประธาน

ภาพอุปแต้มหลังทำความสะอาดครั้งที่ 2 บริเวณผนังด้านซ้ายมือพระประธาน

บทที่ 4

การวิเคราะห์รูปแต้มภายในสมเภาวัดโนนศิลา

รูปแต้มภายในสมเภาวัดโนนศิลา ที่ปรากฏอยู่ส่วนบนของผนังภายในสมทั้ง 4 ด้าน มีลักษณะภาพส่วนบนที่ปรากฏเป็นเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับการเขียนผ้าผะเหวดในงานบุญของชาวอีสาน โดยขอบล่างของภาพจะเขียนเป็นขอบเหมือนชายผ้าตลอดแนว

ซึ่งผ้าผะเหวดนี้ นิยมเขียนเป็นภาพประกอบการเทศน์มหาชาติ ซึ่งหมายถึงการเทศนาเรื่องราวตามเวสสันดรชาดก จัดเป็นบุญพิธีใหญ่สำคัญของชาวอีสาน โดยแต่ละวัดจัดให้มีขึ้นหลังการทอดกฐิน นิยมจัดเป็นงานสองวัน คือ วันเทศน์เวสสันดรชาดกจำนวน 13 กัณฑ์ในวันหนึ่ง และวันเทศน์จตุราริยสัจจกถา ท้ายเวสสันดรชาดกอีกวันหนึ่ง

ภาพรูปแต้มที่ปรากฏให้เห็นจะมีลักษณะที่ลางเลือนไปมากแล้ว ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ภาพบางส่วนได้ และในส่วนด้านล่างของผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน จะปรากฏรูปในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นรูปที่มีความแตกต่างจากส่วนอื่น ทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการเขียนเพิ่มเติมในภายหลังจากการเขียนรูปแต้มเรื่องเวสสันดรชาดก

ในการวิเคราะห์รูปแต้ม ได้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์โฟโต้ช็อป (Photoshop) นำมาประยุกต์ใช้ โดยการปรับค่าความเข้มของแสงสี และตัดพื้นที่นอกตัวลายต่างๆ ออกเพื่อให้สามารถอ่านภาพที่อยู่บนผนังให้ได้ชัดเจนขึ้น

จากการวิเคราะห์รูปแต้มส่วนบนของผนังภายในสมทั้ง 4 ด้าน ซึ่งเป็นเรื่องเวสสันดรชาดก พบครบถ้วนจำนวน 13 กัณฑ์ โดยสามารถเริ่มดูเรื่องราวได้จากผนังด้านขวามือของพระประธาน มายังด้านซ้ายมือ ต่อด้วยด้านหน้า และจบลงด้วยภาพด้านหลังพระประธาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแต้มภายในผนังด้านขวามือพระประธาน

เป็นเรื่องราวในเวสสันดรชาดก โดยน่าจะเป็นกัณฑ์ที่ 1 (กัณฑ์ทศพร) และภาพกัณฑ์ที่ 2 (กัณฑ์หิมพานต์) แต่เนื่องจากรูปแต้มในส่วนนี้เลือนรางมาก โดยเฉพาะภาพในส่วนกลางของผนังจางมาก จนไม่สามารถถ่ายได้ด้วยกล้องดิจิตอล ส่วนบริเวณที่ถ่ายภาพได้ ได้นำมาใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์ดังแสดงในภาพประกอบ

ภาพแสดงรูปแต้มภายในผนังด้านขวามือพระประธาน ที่บริเวณส่วนกลางของผนังจางมากจนไม่สามารถถ่ายภาพออกมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก เป็นภาพขยายรูปแต้มภายในผนังสีมด้านขวามือ พระประธาน อีกข้างหนึ่ง จากภาพน่าจะสันนิษฐานได้ว่าเป็น เรื่องพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 1 ชื่อ กัณฑ์ทศพร จะเป็นเหตุการณ์ที่พระอินทร์ประทานพร 10 ประการ แก่พระนางผุสดีก่อนถึงวาระที่จะต้องจุติมาเกิดในโลกมนุษย์ มาเกิดเป็นพระธิดาเจ้าเมืองมัททราช ซึ่งต่อมาอภิเษกสมรสกับพระเจ้าสุทนต์และมีพระโอรสชื่อพระเวสสันดร สำหรับนกยูงที่อยู่ด้านบนของภาพ คงเป็นความประทับใจเฉพาะตัวของช่างเขียนรูปแต้มหรือไม่ก็เป็นสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นขณะนั้น

ภาพขยายรูปแต้มภายในผนังสีมด้านขวามือพระประธาน ซึ่งน่าจะเป็นส่วนหนึ่งภาพกัณฑ์ที่ 2 ชื่อ กัณฑ์หิมพานต์ ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรบริจาคทานช้างปัจจัยนาคร ซึ่งเป็นช้างเผือก ขาวบริสุทธิ์ เป็นช้างต้นคู่บารมีเกิดจากนางช้างฉัททันต์ โดยพระราชทานแก่พระเจ้ากาลิงคะ ทำให้ประชาชนสี่ทิศไกรธแดน จึงขับไล่พระองค์รวมทั้งพระมเหสีคือพระนางมัทรี พระโอรส คือ พระชาลี และราชธิดาคือพระนางกัณหาให้ไปอยู่เขาวงกต ในภาพจะเห็นช้างอยู่เชือกหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นช้างปัจจัยนาคร ส่วนภาพประกอบอื่นได้แก่ภาพทหารขี่ม้า ทหารใส่เครื่องแบบแบบตะวันตก แสดงให้เห็นว่าผู้วาดภาพนี้น่าจะเกิดในช่วงรัชกาลที่ 6 จึงมีความประทับใจและคุ้นเคยกับเครื่องแบบทหารดังกล่าว จนนำมาใช้เขียนประกอบในภาพ

2. อุปแต้มภายในผนังสีมด้านซ้ายมือพระประธาน

เป็นเรื่องราวในเวสสันดรชาดก จำนวน 7 กัณฑ์ คือ กัณฑ์ที่ 3 (กัณฑ์ทานกัณฑ์) กัณฑ์ที่ 4 (กัณฑ์วนปเวสน์) กัณฑ์ที่ 5 (กัณฑ์ชูชก) กัณฑ์ที่ 6 (กัณฑ์จุลพล) กัณฑ์ที่ 7 (กัณฑ์มหาพน) กัณฑ์ที่ 8 (กัณฑ์กุมาร) และกัณฑ์ที่ 9 (กัณฑ์มัทรี) โดยแสดงเป็นภาพที่สอดคล้องกับเรื่องราวในแต่ละกัณฑ์ ที่ปรากฏบนผนังด้านซ้ายมือดังแสดงในภาพวิเคราะห์

นอกจากนี้ยังมีภาพลายเส้นบริเวณส่วนล่างของผนัง ระหว่างช่องหน้าต่าง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับอุปแต้มเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งน่าจะเป็นภาพพระรามทรงรถ และน่าจะวาดขึ้นภายหลัง

ภาพแสดงอุปแต้มภายในผนังสีม ตลอดความยาวผนังด้านซ้ายมือพระประธานทั้งหมด ซึ่งเป็นภาพเรื่องราวจากกัณฑ์ต่างๆ จำนวน 7 กัณฑ์จากเวสสันดรชาดก ซึ่งเมื่อใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ตัดพื้นหลังออก จะเหลือให้เห็นแต่อุปแต้มทำให้สามารถวิเคราะห์เรื่องราวได้ง่ายขึ้น

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 3 ชื่อ กัณฑ์ทานกัณฑ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่พระเจ้ากรุงราชส่ง 8 พรหมณ์ไปทูลขอช้างแก้วจากพระเวสสันดร เนื่องจากเมืองกลิงครรัฐเกิดกลียุค ฝนแล้งผิวดูกาลข้าวยากมากแพ่งเป็นที่ยากเข็ญทุกระไรไปทั่ว เพื่อให้ฝนฟ้าตกลงมาชุ่มชื้นไปทั่วแคว้น ประชาชนทราบข่าวพระเวสสันดรยกพระยาขสารคู่บ้านเมืองให้คนอื่นไป เป็นการผิดราชประเพณี เกรงว่าต่อไปภายหน้าอาจยกเมืองให้คนอื่นก็ได้ จึงขอให้เนรเทศพระเวสสันดรออกจากนคร ระหว่างที่เสด็จออกจากพระนคร ได้พระราชทาน"สัตสดกมหาทาน" (คือ ทาน 7 สิ่งๆ ละ 700 ได้แก่ ราชรถ ช้าง ม้า โคนม ทาสหญิง ทาสชายและเงินทอง)

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 4 ชื่อ กัณฑ์วนปเวสน์ เป็นภาพแสดงตามเนื้อถึงเหตุการณ์ที่พระเวสสันดรถูกเนรเทศออกจากพระนคร โดยมีพระเวสสันดร พระนางมัทรี พร้อมด้วยพระโอรสและพระธิดา เสด็จทรงรถพระที่นั่งออกจากนคร มุ่งหน้าเข้าสู่เขาวงกตเพื่อทรงบำเพ็ญพรตเป็นฤๅษี

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก ซึ่งภาพตามอุปแต้มน่าจะจะเป็นเนื้อเรื่องตามกัณฑ์ที่ 4 ชื่อ กัณฑ์วนปเวสน์ เป็นเหตุการณ์ที่พระนางมัทรีอุ้มพระโอรส มุ่งหน้าสู่เขาวงกต และจะเห็นได้ว่ามีนกยูงบินอยู่จำนวน 2 ตัว คงเป็นความประทับใจเฉพาะตัวของช่างเขียนอุปแต้มหรือไม่ก็เป็นสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นขณะนั้น เพราะนก 2 ตัวดังกล่าว ยังปรากฏอยู่ในอุปแต้มอีกหลายครั้ง ในอิริยาบถที่แตกต่างกัน

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 5 ชื่อ กัณฑ์ชูชก ซึ่งน่าจะเป็นตอนที่ชูชกเดินทางไปทูลขอพระชาลีและกัณหาชาลีเพื่อมาเป็นทาสรับใช้ โดยเดินทางมาถึงเขาวงกต

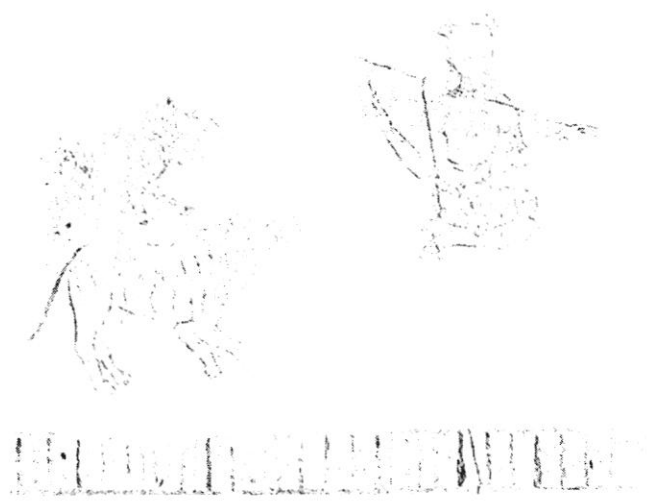
ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 6 ชื่อ กัณฑ์จุลพล ซึ่งเป็นเหตุการณ์เมื่อชูชกไปถึงบริเวณปากทางเข้าสู่เขาวงกต และได้พบพรานเจตบุตรผู้รักษาปากทาง หมาไล่เนื้อที่พรานเลี้ยงไว้พากันรุมไล่ต้อนชูชกขึ้นไปจนมุดอยู่บนต้นไม้ พรานเจตบุตรก็เข้าไปตะคอกขู่ แต่ชูชกนั้นเป็นคนมีไหวพริบ ใช้น้ำจาลองพรานเจตบุตรให้หลงเชื่อการมจึงได้จัดเสบียงอาหารให้ชูชก และบอกทางไปยังเขาวงกตให้อย่างละเอียด และให้เดินทางไปพบกับพระอภัยมณี

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 7 ชื่อ กัณฑ์มหาพน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ ชูชกหลอกท่านอภัยอุทัยจนใจอ่อนหลงเชื่อ จึงให้ชูชกค้างอยู่ที่อาศรมคืนหนึ่ง รุ่งเช้าจัดให้ชูชก บริโภคผลไม้ เผือกมัน แล้วก็พาไปเดินทางบอกทางไปอาศรมพระเวสสันดร

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 8 ชื่อ กัณฑ์กุมาร ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่พระ นางมัทรีฝันร้าย เป็นนางบอกให้รู้ล่วงหน้าว่าจะพลัดพรากจากพระโอรส พระนางจึงได้เฝ้าทูลถาม พระเวสสันดร ขอให้ทรงแก้ฝัน พระเวสสันดรก็ไม่ทรงแก้ ตรัสบายเบี่ยง ว่ามาดกระกำลำบากหลับ นอนไม่ผาสุกเหมือนอยู่วัง ก็ฝันไปตามสภาพยากไร้

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 9 ชื่อ กัณฑ์มัทรี ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่พระนางมัทรี เข้าป่าหาผลไม้ในระหว่างทางเดินกลับพอถึงช่องแคบระหว่างเขาคีรี ซึ่งจะต้องเสด็จผ่านได้พบกับเสือและราชสีห์มานอนสกดหน้า ซึ่งเป็นเทวดาสามองค์แปลงร่างเป็นราชสีห์ เสือเหลืองเสือโคร่งสกดทางพระนางไว้เพื่อมิให้พระนางมัทรีติดตามพระชาติลีและกัณฑ์ได้ทัน

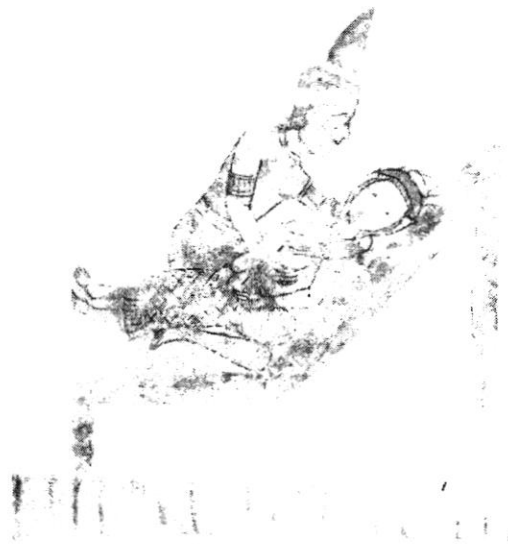
ภาพลายเส้นบริเวณส่วนล่างของผนัง ระหว่างช่องหน้าต่าง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับอุปแต้มเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งน่าจะเป็นภาพพระรามทรงรถและวาดขึ้นภายหลัง

3. อุปแต้มภายในผนังด้านหน้าพระประธาน

บนผนังด้านหน้าพระประธาน ซึ่งเป็นผนังด้านกว้างของอาคาร ที่มีประตูเข้าออก เหนือบานประตูเป็นเรื่องราวในเวสสันดรชาดก จำนวน 3 กัณฑ์คือ กัณฑ์ที่ 9 (กัณฑ์มัทรี) กัณฑ์ที่ 10 (กัณฑ์สักกบรรณ) กัณฑ์ที่ 11 (กัณฑ์มหาราช) และกัณฑ์ที่ 12 (กัณฑ์ฉกษัตริย์) ซึ่งแต่ละกัณฑ์แสดงเป็นอุปแต้มตามเนื้อเรื่องดังแสดงในภาพวิเคราะห์

ภาพแสดงอุปแต้มภายในผนัง บันผนังด้านหน้าพระประธานทั้งหมด ซึ่งเป็นผนังด้านกว้างของอาคาร แสดงภาพเรื่องราวจากกัณฑ์ต่างๆ จำนวน 3 กัณฑ์จากเวสสันดรชาดก ซึ่งเมื่อใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ตัดพื้นหลังออก จะเหลือให้เห็นแต่อุปแต้มทำให้สามารถวิเคราะห์เรื่องราวได้ง่ายขึ้น

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 9 ชื่อ กัณฑ์มัทรี ซึ่งเนื้อเรื่องตามอุปแต้มด้านบนนี้เป็นเหตุการณ์ที่พระนางมัทรีตามหาสองกุมารด้วยความโศกเศร้าเสียพระทัย จนพระกำลังอ่อนแรง และสิ้นพระสติไป พระเวสสันดรทรงเวทนา จึงทรงนำน้ำเย็นมาประพรมจนนางฟื้นขึ้น ก็ตรัสเล่าความจริงว่าได้บริจาค โอรสติดาแก่พราหมณ์เฒ่าไปแล้ว ขอให้พระนางอนุโมทนาในทานบารมีที่ทรงกระทำ ไปนั้นด้วยบุตรทานที่พระราชสวามีทรงบำเพ็ญ และมีพระทัยค่อยบรรเทาจากความโศกเศร้า

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 10 ชื่อ กัณฑ์สักกบรรณ ซึ่งเนื้อเรื่องตาม
 อุปแต้มด้านบนนี้เป็นเหตุการณ์ที่ท้าวสักกะแปลงองค์ลงมาเป็นพราหมณ์ ทูลขอพระนางมัทรีจาก
 พระเวสสันดร พระนางมัทรีก็ทรงเต็มพระทัยที่จะได้ทรงมีส่วนในการ บำเพ็ญทานบารมีตามที่พระ
 เวสสันดรทรงตั้งพระทัยไว้ เมื่อได้รับบริจาคแล้ว ท้าวสักกะก็ทรงกลับคืนร่างดังเดิม และตรัส
 สรรเสริญอนุโมทนาในกุศลแห่งทานบารมีของพระเวสสันดร แล้วถวายพระนางมัทรีกลับคืนแด่พระ
 เวสสันดรและถวายพร 8 ประการด้วย แล้วเสด็จกลับเทวโลก

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 11 ชื่อ กัณฑ์มหาราช ซึ่งเนื้อเรื่องตาม
 อุปแต้มด้านบนนี้เป็นเหตุการณ์ที่พระชาลิทรงช้างปัจจัยนาคนำกระบวณหัพ เสียงช้างมาร้องร้อง
 แตร กระแสศัพทดังสนั่นเมือง ครั้นได้ฤกษ์ กษัตริย์ทั้งสี่คือ พระเจ้าสัญชัย พระนางเจ้ามุสดี พระ
 ชาลีและพระนางกัณหา พร้อมด้วยกระบวณหัพ ก็ยกทัพจากพระนคร มุ่งหน้าตรงไปยังเขาวงกต

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 12 ชื่อ ฉกษัตริย์ เป็นกัณฑ์ที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยใช้เวลา 1 เดือน 23 วันจึงเดินทางถึงเขาวงกต เสียงโห่ร้องของทหารทั้ง 4 เหล่า พระเวสสันดรทรงคิดว่าเป็นข้าศึกมารบนครสีพี จึงชวนพระนางมัทรีขึ้นไปแอบดูที่ยอดเขา พระนางมัทรีทรงมองเห็นกองทัพพระราชบิดาจึงได้ตรัสทูล พระเวสสันดรและเมื่อหกกษัตริย์ได้พบหน้ากันทรงกันแสง สุดประมาณ รวมทั้งทหารเหล่าทัพ ทำให้ป่าใหญ่สนั่นครั่นท้าวสักกะเทวราชจึงได้ทรงบันดาลให้ฝนตกประปรรมหกกษัตริย์และทวยหาญได้หายเศร้าโศก

4. ชูปแต้มภายในผนังด้านหลังพระประธาน

ผนังด้านหลังพระประธาน เป็นผนังด้านที่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นด้านที่ผู้เข้ามาสักการะพระประธานในโบสถ์สามารถเห็นได้ชัดเจน แต่ปรากฏว่าบนผนังด้านนี้ ภาพเลือนรางมากที่สุดเช่นเดียวกับตอนกลางของผนังด้านขวามือของพระประธาน จนไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นเรื่องราวอะไร เพราะไม่สามารถถ่ายเป็นภาพด้วยกล้องดิจิตอลและนำไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้

อย่างไรก็ตาม หากเราพรมน้ำบนผนัง ให้มีความเปียกชื้น จะทำให้สามารถเห็นภาพได้ชัดเจน เพื่อให้สามารถอ่านเรื่องราวของชูปแต้มได้ ในการอนุรักษ์ชูปแต้ม จึงได้กำหนดให้ชูปแต้มบนผนังด้านนี้เป็นด้านที่จะได้รับการฟื้นฟูโดยการเขียนลอกลายตามเส้นลายของเดิมด้วยดินสอ ซึ่งจะปรากฏเมื่อมีการทำให้ผนังเปียกชื้นดังกล่าวแล้ว

สำหรับการวิเคราะห์ภาพบนผนังด้านนี้ เมื่อไม่สามารถวิเคราะห์ได้จากภาพถ่ายดิจิตอลและโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จึงได้ใช้ภาพที่ลอกตัวลายตามเส้นขอบและระบายสีใหม่ตามแบบเดิม ในกระบวนการอนุรักษ์ฟื้นฟูชูปแต้มที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

ภาพแสดงผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งอุปแต้มปรากฏอยู่อย่างเลือนรางมาก จนไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นเรื่องราวอะไร จนไม่สามารถวิเคราะห์ได้ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ แต่สามารถเห็นและใช้ดินสอร่างเป็นเส้นขอบให้เห็นเป็นตัวละครได้เมื่อทำผนังให้เปียก ในระหว่างการดำเนินการฟื้นฟูอุปแต้ม

จากภาพที่ปรากฏเมื่อผนังชื้นและเมื่อทำการฟื้นฟูภาพ ได้พบเรื่องราวบนผนังด้านหลังพระประธานปรากฏอยู่เป็น 2 ส่วนคือ

1. ตอนบนของผนัง ยังคงเป็นเรื่องราวตามเวสสันดรชาดก โดยแสดงไว้ 2 กัณฑ์ คือ กัณฑ์ที่ 11 (กัณฑ์มหาราช) และ กัณฑ์ที่ 13 (นครกัณฑ์) โดยอุปแต้มในส่วนนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของผ้าฉะเหวด

อนึ่ง ภาพประกอบกัณฑ์ทั้งสอง ปรากฏภาพที่เป็นปริศนา คือ ต้นไม้มีรังผึ้งเกาะ ซึ่งปรากฏอยู่เหนือพระเศียรพระประธาน และนกยูง 2 ตัว ซึ่งยังไม่สามารถตีความได้ว่าหมายความว่าอย่างไร

2. ตอนล่างของผนัง ซึ่งเป็นบริเวณด้านข้างองค์พระประธาน เขียนเป็นรูปสตรีในชุดนางกษัตริย์ ข้างละ 2 นาง นุ่งห่มสไบสีขาว ผ้าขึ้นสีครามลายล่องมีดินแบบไทลาว นางหนึ่งด้านขวามือสุดของพระประธานบนตึระระดับเกี้ยวทอง นางอื่นๆ ไว้ผมเรียบ ทั้งหมดมีเครื่องประดับจอนหู โดย 3 นางกำลังนำดอกบัวมาถวายเป็นพุทธบูชา นางหนึ่งพนมมือไว้ สำหรับด้านข้างชิดพระประธานเป็นรูปกระถางดอกไม้

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 11 ชื่อ กัณฑ์มหาราช ซึ่งเป็นเรื่องราวตามเหตุการณ์ที่ชูชกหลงเข้าไปในเมืองสีพี พาสองกุมารเดินผ่านหน้าพระที่นั่ง ขณะที่พระเจ้าสัณชัยออกว่าราชการ พระเจ้าสัณชัยจึงไล่ตัวสองกุมารจากชูชก

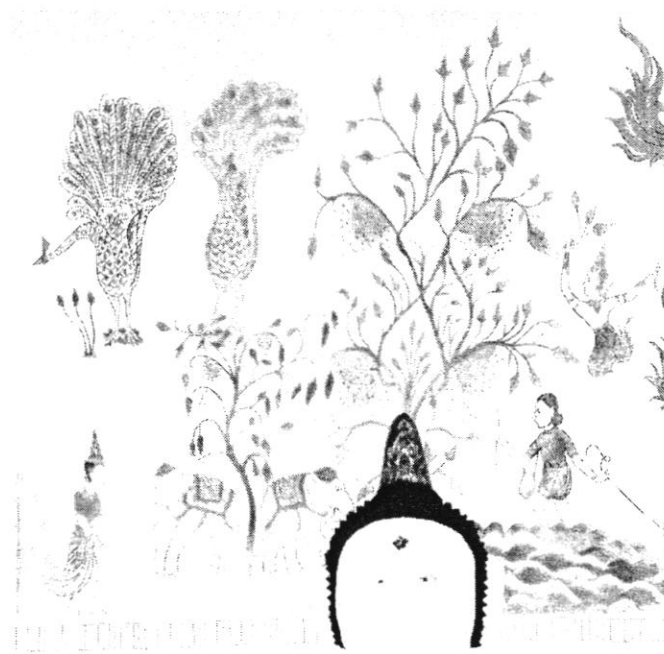
ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 11 ชื่อ กัณฑ์มหาราช ซึ่งเป็นเรื่องราวตามเป็นเหตุการณ์ที่พระเจ้าสัณชัยพระราชทานเลี้ยงชูชก ชูชกบริโภคอาหารมากเกินไปจนธาตุแตกและสิ้นใจตาย

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 11 ชื่อ กัณฑ์มหาราช ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่
พราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราษฏร์นำช้างปัจจัยนาคมาถวายคืนพระเจ้าสุทนต์และพระนางผุสดี จึงให้
พระชาลิภคนหานำพระองค์ไปยังเขาวงกต

ภาพแสดงเรื่องราวจากเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 13 ชื่อ นครกัณฑ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่
กษัตริย์นำพยุหโยธาไปรับพระเวสสันดรให้เสด็จนิวัติพระนคร โดยภาพราชรถเปล่านั้นจะ
แสดงถึงราชรถที่ส่งไปรับพระเวสสันดรกลับเมือง เพื่อมาขึ้นครองราชย์แทนพระราชบิดา ปกครอง
นครสืบโดยทศพิธราชธรรมบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขตลอดพระชนมายุ

ภาพแสดงอุปแต้มบริเวณเหนือพระเศียรขององค์พระประธาน ซึ่งเป็นรูปต้นไม้มีรังผึ้งและ
นกยูง 2 ตัว ซึ่งยังไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่ามีความหมายหรือปริศนาธรรมเช่นไร

ภาพแสดงอุปแต้มตอนล่างของผนัง ซึ่งเป็นบริเวณด้านข้างองค์พระประธาน เขียนเป็นรูป
สตรีข้างละ 2 นาง นุ่งห่มสไบสีขาว ผ่าชั้นสีครามลายล่องมีดินแบบไทลาว ด้านข้างชิดพระประธาน
เป็นรูปกระถางดอกไม้

บทที่ 5

การฟื้นฟูรูปแต้มและการปฏิสังขรณ์พระประธาน

การดำเนินงานโครงการอนุรักษ์สิมและรูปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หลังจากที่ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างภาคีทุกภาคส่วนตกลงที่จะฟื้นฟูรูปแต้มเฉพาะส่วนผนังด้านหลังพระประธาน เนื่องจากไม่สามารถอ่านเรื่องราวได้เลย ยกเว้นจะทำให้ผนังขึ้น จึงพอจะเห็นเป็นภาพต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างเลือนราง และเมื่อผนังแห้ง ภาพเหล่านั้นก็จะหายไป รวมทั้งควรจะมีการปฏิสังขรณ์พระประธาน ซึ่งชำรุดไม่มากนัก

ในส่วนนี้จึงจะได้กล่าวถึงรายละเอียดการฟื้นฟูรูปแต้มและการปฏิสังขรณ์พระประธานดังต่อไปนี้

1. การฟื้นฟูรูปแต้มบนผนังด้านหลังพระประธาน

การเขียนลายเส้นจิตรกรรมแบบไทยหรือรูปแต้มแบบอีสานนั้น มิใช่ว่าผู้ใดก็จะทำได้ ต้องอาศัยผู้ที่มีทักษะหรือเป็นจิตรกรมืออาชีพเท่านั้น และเพื่อคงไว้ซึ่งจิตวิญญาณของความเป็นอีสาน ยังต้องอาศัยศิลปินอีสานเป็นสำคัญ ในการฟื้นฟูรูปแต้มอีสานนั้น ทางโครงการจึงจำเป็นต้องคัดเลือกจิตรกรฝีมือเอก ซึ่งก็ได้อาจารย์เพลิง วดสาร จิตรกรท้องถิ่น ผู้สำเร็จการศึกษาจากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นจิตรกรที่ชำนาญการด้านการวาดภาพประเพณีอีสานและพุทธประวัติจนเป็นที่ประจักษ์กันในห้องถิ่นและทั่วไป ได้เข้าร่วมดำเนินการ ไปพร้อมกับการฝึกอบรมเพื่อสืบทอดการสร้างสรรค์ผลงานการวาดรูปแต้มแบบอีสาน ให้กับครูและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านเพี้ยฟาน (ไทยรัฐวิทยา 84) ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำชุมชน

ในการดำเนินการอาจารย์เพลิงได้บันทึกและทดสอบหาเจดสีที่ใช้ในรูปแต้มที่สิมเก่าวัดโนนศิลา และได้ฝึกทักษะและคัดเลือกนักเรียนเพื่อเป็นลูกมือ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ซึ่งนักเรียนที่ได้รับคัดเลือกให้ร่วมงานใน พ.ศ. 2554 ได้มีความรักในจิตรกรรมไทย จนขณะนี้ได้สอบเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยอาชีวศึกษาขอนแก่น ในวิชาเอกจิตรกรรมได้อีกด้วย

ในการฟื้นฟูรูปแต้ม เฉพาะในส่วนด้านหลังพระประธานก่อน เพื่อให้เห็นว่าเป็นภาพอะไร ได้อาศัยการลูบน้ำลงไปในผนัง ซึ่งทำให้เห็นเส้นร่างภาพและสีของภาพอย่างเลือนราง จากนั้นจิตรกรและผู้ช่วยก็จะเริ่มร่างภาพด้วยดินสอตามเส้นเดิม

สำหรับรอยแยกบนผนังที่ถูกอัดฉีดไว้ด้วยคอนกรีต จะมีสีเทา ซึ่งเข้มกว่าส่วนอื่นของผนัง ซึ่งเป็นสีขาว ก็ได้ใช้กาวยาแนวอคริลิก (Acrylic Sealant) อุดให้เรียบ ก่อนจะทารองพื้นทั้งหมดให้เป็นสีขาวนวลใกล้เคียงกับของเดิม

ในการลงสีในสีเดิมแต่มีเจดสีเข้มขึ้นเล็กน้อย ได้ใช้สีอคริลิก ซึ่งเป็นสีน้ำสังเคราะห์ เพื่อให้ติดผนังได้คงทนและสามารถผสมเจดสีให้ใกล้เคียงกับของเดิมได้ ซึ่งเมื่อลงสีแล้วทำให้เห็นรูปแต้มด้านหลังเป็นเรื่องราวขึ้นได้ และปรากฏเป็นภาพที่งดงามเกินความคาดหมาย เป็นภาพรวมของ

เรื่องราวเวสสันดรชาดก และด้านข้างพระประธานมีหญิงสาวนุ่งผ้าและแต่งกายแบบพื้นเมืองนั่งพับเพียบมนัสการอยู่

ในการดำเนินการฟื้นฟูบูรณะในครั้งนี้ นักเรียนผู้เข้าร่วมโครงการได้มีส่วนร่วมในการลงสีอุปแต้มด้วย เพื่อให้ชาวชุมชนได้เกิดความหวงแหน และความภูมิใจในศิลปะสถาปัตยกรรมอีสานในท้องถิ่นของตน โดยจิตรกรและนักอนุรักษ์ได้คอยแนะนำและสอนงานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการเกิดทักษะในการระบายสีอุปแต้ม และลงสีได้อย่างถูกต้อง และไม่ให้เกิดความเสียหายแต่อย่างใดต่ออุปแต้ม ซึ่งเป็นการดูแลอย่างใกล้ชิดด้วย

สำหรับอีก 3 ด้านนั้น ยังคงสภาพไว้เช่นเดิม ประชาคมเห็นว่าน่าจะฟื้นฟูให้สวยงามดังเดิม เช่นผนังด้านหลังพระประธาน แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านเวลาของจิตรกรและงบประมาณค่าใช้จ่ายกินอยู่ของฝ่ายต่างๆ จึงตกลงเห็นว่าให้ประวิงเวลาไปก่อน เพราะการเขียนภาพทับ ก็มีข้อด้อยคือเส้นสาย แม้จะเป็นการเขียนลอกและลงสีตามของเดิมก็จริงอยู่ อย่างไรก็ตามก็ไม่เหมือนฝีมือของจิตรกรคนเดิม และหากผู้มาดำเนินการไม่มีฝีมือพอเพียงก็จะเป็นการทำลายอุปแต้มโดยอาจแก้ไขได้ยาก

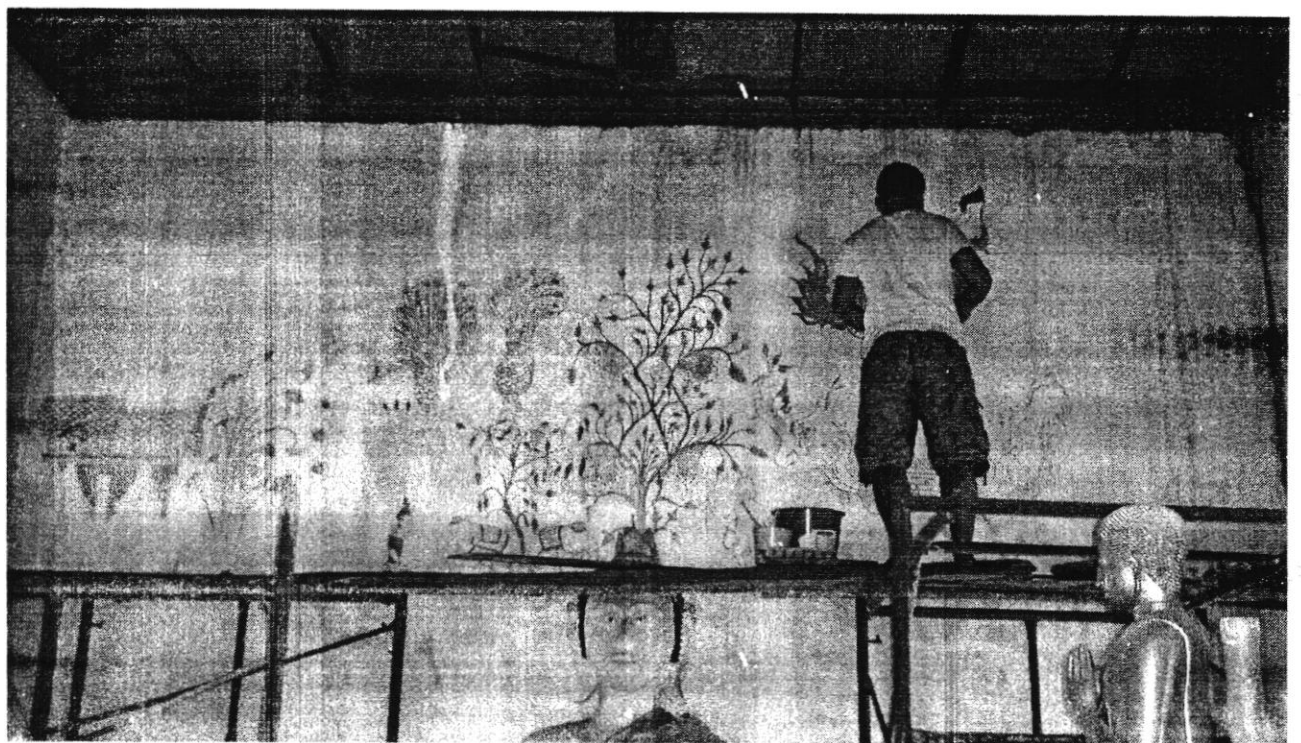
สภาพอุปแต้ม ผนัง
ด้านหลังพระประธาน
ก่อนการฟื้นฟู มองไม่
เห็นว่าเป็นเรื่องราวใด
เพราะภาพเลือนรางมาก

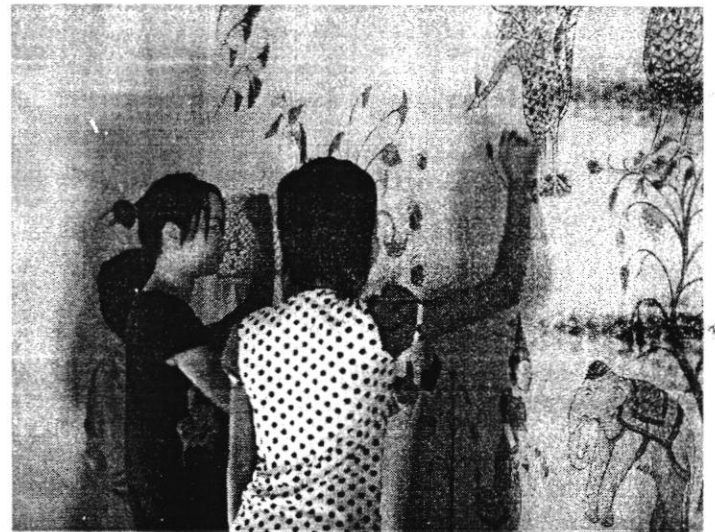
สภาพอุปแต้ม ผนัง
ด้านหลังพระประธาน
ก่อนการฟื้นฟู แม้จะเข้า
ไปใกล้ๆ เมื่อผนังแห้ง ก็
ยังมองไม่ออกว่าเป็นภาพ
อะไร เรื่องอะไร

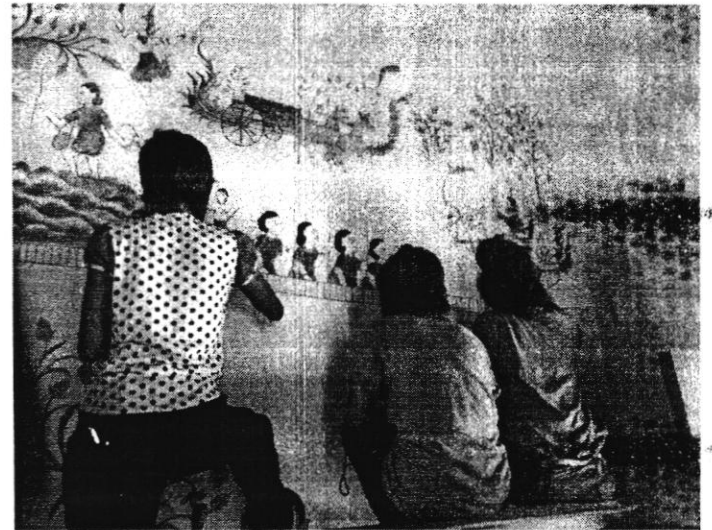
เพื่อให้เห็นลายบนผนัง จำเป็นต้องลูบ
น้ำ ก่อนการลงมือเขียนลายเส้นด้วย
ดินสอดำทับตามลายเส้นเดิม โดย
เพ็ญ วรรณสาร จิตรกรอีสานฝีมือเอก

การลอกลายเส้นฮูปแต้ม และลงสี ดำเนินงานโดยเพลิง วัดसार

ผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นนักเรียนในพื้นที่ ซึ่งผ่านการอบรมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ได้มาช่วยกันระบายสีฮูปแต้มใน พ.ศ. 2554 ภายใต้การควบคุมของเพลิง วัดसार

เพลิง วัดसार คอยแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการในการระบายสีฮูปแต้ม

ระหว่างการดำเนินการ มักมีผู้มาแวะเวียนเข้าชมอยู่เสมอ เมื่อได้ทราบว่ามีการพบอุปแต้มแหล่งใหม่ สำหรับครอบครัวนี้มาจากจังหวัดอื่น มาเยี่ยมญาติเลยถือโอกาสมาเที่ยวด้วย

เจ้าอาวาสมาให้ข้อคิดชม และอาจารย์นำนักเรียนรุ่นเยาว์ มาศึกษาดูงานในช่วงปิดเทอมฤดูร้อน เพื่อเป็นการสืบทอดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาพแสดงอุปถัมภ์บนผนังด้านหลังพระประธาน ภายหลังเสร็จสิ้นการฟื้นฟู

2. การปฏิสังขรณ์พระประธานภายในสิม

หลังจากการดำเนินงานฟื้นฟูอุปถัมภ์ เสร็จสิ้นลงแล้ว ก็ได้มีการปฏิสังขรณ์พระประธานภายในสิม เนื่องจากใกล้ถึงวันสงกรานต์แล้วด้วย พระประธานชำรุดแม้ชำรุดเพียงเล็กน้อย คือพระเกศและพระดัชนีหัก ทั้งแวนแก้วที่ประดับรัดประคดก็สูญหาย ทำให้ดูหม่นหมองและสีองค์พระปูนก็ดุมอมแมม จึงได้มีการบูรณะส่วนที่ชำรุด โดยมีการดำเนินการภายใต้การดูแลและดำเนินการโดยหัวหน้าโครงการอย่างใกล้ชิด ตามขั้นตอนดังนี้

1. ปูนปั้นเสริมส่วนที่ขาดหาย โดยคุณ จันทพงษ์ เจ้าหน้าที่ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้มีทักษะในการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะงานปูน มาแล้วหลายแห่ง ร่วมกับปราโมทย์ จรุงทวีเวทย์ นักศึกษา คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

2. ล้างเช็ดฝุ่น ขัดผิว ทาสีองค์พระใหม่ โดยนักเรียนโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย จังหวัดเลยและโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ร่วมกับอาจารย์มหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

3. ส่วนพระเกศและสร้อยพระศอ ทำการลงสีปิดทองคำเปลวบริสุทธิ์ ซึ่งได้รับบริจาคและลงมือดำเนินการโดย ผศ.ดร.ธัญดา สุทธิธรรม ซึ่งได้ผ่านการอบรมวิธีการปิดทองพระพุทธรูปมาจาก

ช่างผู้ชำนาญการและเคยผ่านงานการอนุรักษ์พระพุทธรูปปิดทองมาแล้วในหลายวัด ร่วมกับ รศ. วิจิต คลังบุญครอง

4. ประดับแว่นแก้วบริเวณรัศมีพระเศียร โดย รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม หัวหน้าโครงการ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการดำเนินการอนุรักษ์รูปปั้นและปฏิสังขรณ์พระประธาน สิมเก่าวัด โนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้ร่วมดำเนินการได้ ร่วมกันห่มผ้าอังสะใหม่ให้พระประธานเนื่องในวันสงกรานต์ พ.ศ. 2554 นับเป็นความสำเร็จจาก ความร่วมมือของผู้เข้าร่วมโครงการทุกๆ คน

ระหว่างการซ่อมพระเศียร พระดัชนี และการทาสีจิวรให้พระประธาน

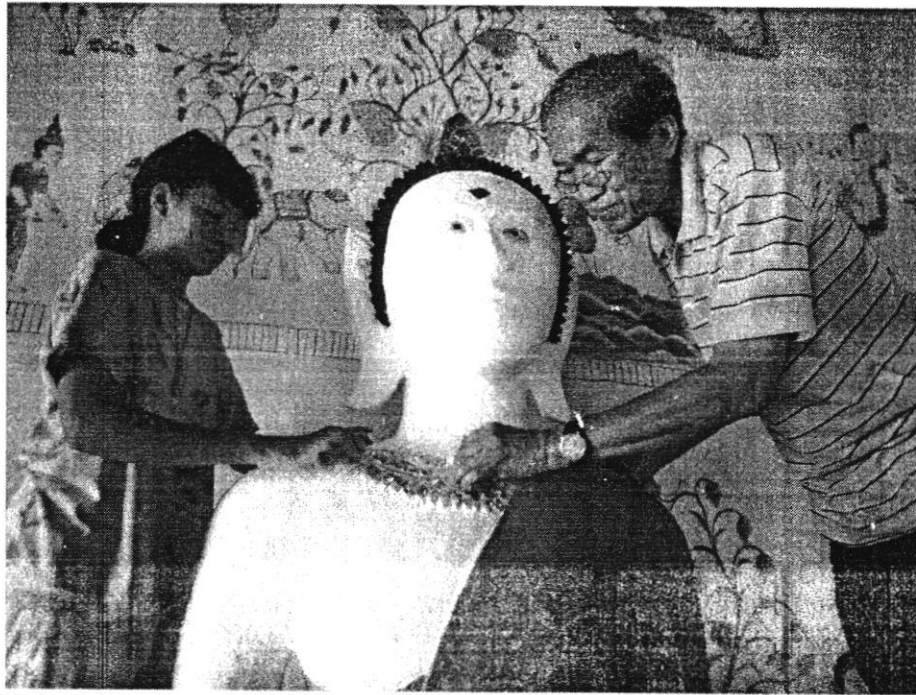
ระหว่างการทาสีจิวรให้พระประธาน

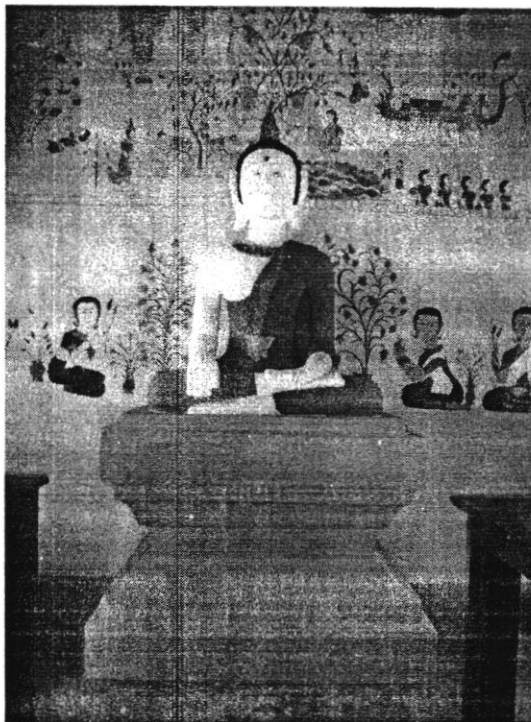
นักเรียนผู้เข้าร่วมโครงการช่วยกันทาสีฐานชุกชีพระประธาน

นักเรียนผู้เข้าร่วมโครงการทาสีพระประธาน
ระหว่างที่ ผศ.ดร.ธัญดา สุทธิธรรม ปิดทองบริเวณพระเกศของพระประธาน

รศ.วิจิต คลังบุญครองและนักเรียนผู้ช่วย กำลังปิดทองสร้อยพระคอให้พระประธาน

ภาพแสดงพระประธานภายหลังการปฏิสังขรณ์
แว่นแก้วได้ถูกประดับไว้บริเวณรัดประคดเอว (ภาพซ้าย)
และได้รับการห่มสไบตามธรรมเนียมอีสาน (ภาพขวา)

บทที่ 6

ผลการสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานและสรุป

1. ผลการสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงาน

การสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินโครงการอนุรักษ์สืบทอดและอุปถัมภ์อริยสัจ 4 วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สำหรับปีที่ 2 เป็นการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม แบบมีโครงสร้าง มีเกณฑ์ให้เลือก 5 ระดับ ตามเกณฑ์มาตรฐานวัดความพึงพอใจแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยสอบถามจากผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน คิดเป็นร้อยละ 100 จากจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 41 คน โดยจำแนกเป็นชาย 19 คน คิดเป็นร้อยละ 46.3 เป็นหญิง 22 คน คิดเป็นร้อยละ 53.7 ในจำนวนนี้ หากจำแนกตามอาชีพ สามารถจำแนกออกได้เป็น พระภิกษุสามเณร จำนวน 8 รูป อาจารย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 3 คน ชาวบ้านสำราญ จำนวน 19 คน นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 7 คน พนักงานเอกชน/ค้าขาย จำนวน 4 คน

แบบสอบถามความพึงพอใจ ได้จัดทำเป็นประเด็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สืบทอดและอุปถัมภ์ รวมถึงการวัดระดับของการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ คือ

1. ด้านการอนุรักษ์อาคาร

ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 3 หัวข้อ เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพอาคารก่อนและหลังการอนุรักษ์ และความเหมาะสมด้านการอนุรักษ์ ซึ่งผู้ร่วมโครงการมีความพึงพอใจของการอนุรักษ์อาคารอยู่ในเกณฑ์ดีที่สูงสุด-ดีมาก ถึงร้อยละ 95

2. ด้านการอนุรักษ์อุปถัมภ์

ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 4 หัวข้อ เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพอาคารก่อนและหลังการอนุรักษ์ และความเหมาะสมด้านการอนุรักษ์ในส่วนอุปถัมภ์ที่ได้รับการฟื้นฟู (ผนังด้านหลังพระประธาน) และในส่วนอุปถัมภ์ที่ยังไม่ได้รับการฟื้นฟู ซึ่งผู้ร่วมโครงการมีความพึงพอใจของความพึงพอใจด้านการอนุรักษ์อุปถัมภ์ (จิตรกรรมฝาผนัง) อยู่ในเกณฑ์ดีที่สูงสุด-ดีมาก ร้อยละ 75 เนื่องจากหลายรายเห็นว่าอยากให้ฟื้นฟูครบทุกด้าน

3. ด้านการเรียนรู้การมีส่วนร่วมและจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 4 หัวข้อ เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยว ระดับของการมีส่วนร่วม และระดับของจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่มีมากหรือน้อยลงหลังจากการเข้าร่วมโครงการ

ซึ่งผลของการสำรวจความพึงพอใจ แสดงรายละเอียดไว้ในตารางแสดงผลการสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการอนุรักษ์สืบทอดและอุปถัมภ์วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้มีการสำรวจเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2554

ตารางแสดงผลสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการอนุรักษ์ส้มเก่าและอุปแต้มวัดโนนศิลา
บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

หัวข้อ	คำถาม		ระดับความพึงพอใจ					รวม
			5	4	3	2	1	
1. การอนุรักษ์อาคาร	1.สภาพอาคาร ก่อนซ่อม	จำนวน	ชำรุดที่สุด	ชำรุดมาก	ปานกลาง	ชำรุดน้อย	ไม่ทราบ	
			3	25	8	0	4	40
		ร้อยละ	7.5	62.5	20	0	10	100
	2.สภาพอาคารในปัจจุบัน (หลังซ่อม)	จำนวน	ดีที่สุด	ดีมาก	ปานกลาง	ดีน้อย	ไม่ค่อยดี	
			13	23	4	0	0	40
		ร้อยละ	32.5	57.5	10	0	0	100
	3. ความเหมาะสมด้านการอนุรักษ์	จำนวน	ดีที่สุด	ดีมาก	ปานกลาง	ดีน้อย	ไม่ค่อยดี	
			21	17	2	0	0	40
		ร้อยละ	52.5	42.5	5	0	0	100
	เฉลี่ย	ร้อยละ	30.8	54.2	11.7	0	3.3	100
2. การอนุรักษ์อุปแต้ม (จิตรกรรมฝาผนัง)	1. สภาพอุปแต้มก่อนซ่อม	จำนวน	ไม่เห็นเลย	เลือนลาง	ปานกลาง	เห็นชัด	เห็นชัดมาก	
			10	15	7	5	3	40
		ร้อยละ	25	37.5	17.5	12.5	7.5	100
	2. สภาพอุปแต้มปัจจุบัน (หลังซ่อม) เฉพาะด้านหลังพระประธาน	จำนวน	ดีที่สุด	ดีมาก	ปานกลาง	ดีน้อย	ไม่ค่อยดี	
			19	17	4	0	0	40
		ร้อยละ	47.5	42.5	10	0	0	100
2. การอนุรักษ์อุปแต้ม (จิตรกรรมฝาผนัง)	3. สภาพอุปแต้มในปัจจุบัน (หลังซ่อม) ด้านข้างและด้านหน้าพระประธาน	จำนวน	ดีที่สุด	ดีมาก	ปานกลาง	ดีน้อย	ไม่ค่อยดี	40
			11	19	9	1	0	
		ร้อยละ	27.5	47.5	22.5	2.5	0	100
	4. ความเหมาะสมด้านการอนุรักษ์ อุปแต้ม	จำนวน	ดีที่สุด	ดีมาก	ปานกลาง	ดีน้อย	ไม่ค่อยดี	
			19	17	3	1	0	40
		ร้อยละ	47.5	42.5	7.5	2.5	0	100
	เฉลี่ย	ร้อยละ	36.9	42.5	14.4	1.9	0	100

ตาราง (ต่อ) แสดงผลสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อการอนุรักษ์สืบทอดและชูปแต้มวัดโนนศิลา
บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

หัวข้อ	คำถาม		ระดับความพึงพอใจ					รวม
			5	4	3	2	1	
3. ด้าน การ เรียนรู้ การมี ส่วนร่วม และจิต สำ นึก	1. สืบทอดและชูปแต้ม ที่นี่เป็นแหล่งเรียนรู้ ได้หรือไม่	จำนวน	ได้มาก ที่สุด	มาก	ปานกลาง	ได้น้อย	ไม่ค่อยได้	
			21	15	3	1	0	40
		ร้อยละ	52.5	37.5	7.5	2.5	0	100
	2. สืบทอดและชูปแต้ม ที่นี่เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวของ จังหวัดได้หรือไม่	จำนวน	ได้มาก ที่สุด	มาก	ปานกลาง	ได้น้อย	ไม่ค่อยได้	
			19	16	4	1	0	40
		ร้อยละ	47.5	40	10	2.5	0	100
	3. ระดับการมีส่วนร่วม ของท่าน (แรง งาน,เงิน,การติดตาม งาน ฯลฯ)	จำนวน	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	ได้น้อย	เพิ่งเข้า ร่วม	
			14	10	12	1	3	40
		ร้อยละ	35	25	30	2.5	7.5	100
	4. เมื่อท่านได้เข้า ร่วมโครงการในครั้ง นี้ ท่านรู้สึกว่าคุณมี จิตสำนึกในการ อนุรักษ์เพิ่มขึ้น หรือไม่ ในระดับใด	จำนวน	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
			27	11	2	0	0	40
		ร้อยละ	67.5	27.5	5	0	0	100
เฉลี่ย		ร้อยละ	50.6	32.5	13.1	1.9	1.9	100
เฉลี่ยทั้งหมด		ร้อยละ	40.2	42	13.2	2.3	2.3	100

สำหรับรายละเอียดผลการสำรวจความพึงพอใจ จากแบบสอบถามมีดังนี้

1. ด้านการอนุรักษ์อาคาร

1.1 สภาพอาคาร ก่อนซ่อม มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ ชำรุดมาก คิดเป็นร้อยละ 62.5
รองลงมาคือ ความคิดเห็นชำรุดปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 20 ความคิดเห็นชำรุดที่สุด คิดเป็นร้อยละ
7.5 และไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 10 ตามลำดับ

1.2 สภาพอาคารในปัจจุบัน (หลังซ่อม) มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ ดีมาก คิดเป็นร้อยละ 57.5 รองลงมาคือ ดีที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.5 และความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 10 ตามลำดับ

1.3 ความเหมาะสมด้านการอนุรักษ์ มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ ดีที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.5 รองลงมาคือ ความคิดเห็นดีมาก คิดเป็นร้อยละ 42.5 และความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 5 ตามลำดับ

จะเห็นว่าค่าเฉลี่ยความพึงพอใจด้านการอนุรักษ์อาคาร อยู่ในเกณฑ์ดีที่สูงสุด-ดีมาก ร้อยละ 95

2. ด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมฝาผนัง)

2.1 สภาพสถาปัตยกรรม ก่อนซ่อม มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ เลือนราง คิดเป็นร้อยละ 37.5 รองลงมาคือ ความคิดเห็นไม่เห็นเลย คิดเป็นร้อยละ 25 ความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 17.5 ความคิดเห็นขัด ร้อยละ 12.5 และความคิดเห็นขัดมากร้อยละ 7.5 ตามลำดับ

2.2 สภาพสถาปัตยกรรมปัจจุบัน (หลังซ่อม) เฉพาะด้านหลังพระประธาน มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ ความคิดเห็นดีที่สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 47.5 รองลงมาคือความคิดเห็นดีมาก คิดเป็นร้อยละ 42.5 และความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 10 ตามลำดับ

2.3 สภาพสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน (หลังซ่อม) ด้านข้างและด้านหน้าพระประธาน มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ คิดเป็นร้อยละ 47.5 รองลงมาคือความคิดเห็นดีมาก คิดเป็นร้อยละ 27.5 ความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 22.5 และความคิดเห็นได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 2.5 ตามลำดับ

จะเห็นว่าค่าเฉลี่ยความพึงพอใจด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (จิตรกรรมฝาผนัง) อยู่ในเกณฑ์ดีที่สูงสุด-ดีมาก ร้อยละ 75 เนื่องจากหลายรายเห็นว่าอยากให้ฟื้นฟูครบทุกด้าน

3. ด้านการเรียนรู้การมีส่วนร่วมและจิตสำนึก

3.1 สัมและสถาปัตยกรรมที่นี้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้หรือไม่ มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ ความคิดเห็นได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.5 รองลงมาคือความคิดเห็นได้มาก คิดเป็นร้อยละ 37.5 ความคิดเห็นได้ปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 7.5 และความคิดเห็นได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 2.5 ตามลำดับ

3.2 สัมและสถาปัตยกรรมที่นี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดได้หรือไม่ มีความคิดเห็นมากที่สุดคือความคิดเห็นได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.5 รองลงมาคือความคิดเห็นได้มาก คิดเป็นร้อยละ 40 ความคิดเห็นได้ปานกลางคิดเป็นร้อยละ 10 และความคิดเห็นได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 2.5 ตามลำดับ

3.3 ระดับการมีส่วนร่วมของท่าน (แรงงาน, เงิน, การติดตามงาน ฯลฯ) มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ ความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35 และรองลงมาคือความคิดเห็นการมีส่วนร่วมปานกลางคิดเป็นร้อยละ 30 ความคิดเห็นการมีส่วนร่วมมาก คิดเป็นร้อยละ 25 ความคิดเห็นการเพิกมิส่วนร่วม คิดเป็นร้อยละ 7.5 และความคิดเห็นการมีส่วนร่วมน้อย คิดเป็นร้อยละ 2.5 ตามลำดับ

3.4 เมื่อท่านได้เข้าร่วมโครงการในครั้งนี้ ท่านรู้สึกว่าคุณมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์เพิ่มขึ้นหรือไม่ ในระดับใด จากแบบสอบถามที่มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.5

รองลงมาคือความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ 27.5 และความคิดเห็นปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 5 ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าค่าเฉลี่ยความพึงพอใจด้านการเรียนรู้การมีส่วนร่วมและจิตสำนึกอยู่ในเกณฑ์ดีที่สุด-ดีมาก ร้อยละ 83.1

2. ผลการดำเนินงาน

การดำเนินโครงการอนุรักษ์สืบและชุบแต่มีอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในปี 2 ได้มีผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานตามแผนงานและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกประการ โดย มีความสอดคล้องกับมาตรการและนโยบายที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีกำหนดไว้ดังนี้

2.1 ความสอดคล้องกับมาตรการ

1. เป็นการส่งเสริมการศึกษาและการจัดกิจกรรมที่เน้นการสืบทอดและสืบสานวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในอีสานใต้และอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงโดยมีกระบวนการที่ต่อเนื่องจนเกิดการสร้างองค์ความรู้และมีการเผยแพร่ โดยให้นักศึกษา และบุคลากรมีส่วนร่วมกับชุมชน

2. เป็นส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนากระบวนการฐานข้อมูลด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากการค้นพบสุปแต่มีแห่งใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. เป็นสร้างเสริมความแข็งแกร่งของกลุ่มกิจกรรมและบุคลากรด้านศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาควิชาการกับภาคประชาชน

4. เป็นศึกษาศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของภูมิภาคอื่นให้เกิดการเรียนรู้ รับรู้และรักษาไว้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก

2.2 ความสอดคล้องกับนโยบาย

ที่มุ่งเน้นการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลความรู้ทางวัฒนธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อประโยชน์แก่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู

3. ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

ความสำเร็จของโครงการสามารถพิจารณาได้จากประเด็นดังต่อไปนี้คือ

1. มีผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติการฟื้นฟูสุปแต่มีโดยได้รับการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ
2. มีผู้เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้คือไม่น้อยกว่า 40 คน โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 41 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 100
3. ผู้ร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับ อยู่ในระดับดีที่สูงสุด-ดีมาก ร้อยละ

82.2

4. ตัวบ่งชี้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

โครงการได้มีการดำเนินการสัมฤทธิ์ผลตามตัวบ่งชี้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คือ

1. มีนักศึกษา ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
2. มีการบูรณาการกับพันธกิจอื่น คือ การบริการวิชาการ ในการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการอนุรักษ์สืมและอุปแต้มอีสาน
3. มีผลผลิตของโครงการเชิงวิชาการ ดังนี้
 - 3.1 รายงานผลการดำเนินเชิงบทความและวิจัยเรื่องการอนุรักษ์สืมและอุปแต้ม กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (บทที่ 2-5)
 - 3.2 ผลงานวิชาการลักษณะอื่น
 - 3.2.1 ผลงานการอนุรักษ์สืมวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
 - 3.2.2 วีดิทัศน์แสดงวิธีการอนุรักษ์สืมวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

5. สรุป

การดำเนินโครงการอนุรักษ์สืมและอุปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น นับได้ว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือสืมได้รับการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการและอุปแต้มภายในสืมได้รับการฟื้นฟู รวมถึงการปฏิสังขรณ์พระประธานภายในโบสถ์ด้วย โดยเป็นการดำเนินงานภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่างภาควิชาการกับภาคประชาชนในชุมชนร่วมกันเป็นสำคัญ โดยโครงการนี้เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ประชาชนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงถึงร้อยละ 82.2 โดยมีบางส่วนประสงค์ให้ทำการฟื้นฟูอุปแต้มให้ครบทั้ง 4 ด้าน รวมทั้งให้ทำการติดตั้งผ้าเพดานและไฟฟ้าแสงสว่างที่เหมาะสมสำหรับการชมอุปแต้มและการเข้ามาใช้งานภายในสืมอีกด้วย

อนึ่งในการอนุรักษ์สืมวัดโนนศิลา พบมีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ประชาชนและเยาวชน มีความสนใจการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ทั้งการปฏิบัติงานภายนอกอาคารซึ่งสามารถมีส่วนร่วมกันได้มากมายหลายสิบคน แต่สำหรับการปฏิบัติงานภายในสืม มีพื้นที่จำกัด ดังนั้นในการทำความสะดวกและเขียนอุปแต้ม ผู้ร่วมปฏิบัติงานซึ่งเป็นนักเรียนต้องผ่านการคัดฝีมือมาก่อน จึงเหลือเพียงไม่กี่ราย อนึ่ง ในการดำเนินโครงการ ผู้เขียนคาดว่าจำนวนผู้ลงมือปฏิบัติงานจริงอาจลดลงเพราะความเบื่อหน่าย แต่กลับพบว่า นอกจากจะไม่มีผู้ใดหายหน้าไปแล้ว ยังชักชวนคนในครอบครัวและผู้รู้จัก ซึ่งหลายรายมาจากต่างจังหวัด ให้แวะเวียนมาดูงานกันตลอดเวลาปฏิบัติงานอีกด้วย ผู้ปกครองหลายท่านมาจากหลายจังหวัดก็ได้มีโอกาสมาเรียนรู้ร่วมกัน โดยการมาดูการทำงานของบุตรหลาน บางรายระบุว่า น่าจะให้ปฏิบัติงานนาน ๆ ตลอดภาคฤดูร้อน เพราะเป็นการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ มิฉะนั้นมักเที่ยวเตร็ดเตร่ อนึ่ง ผู้ปกครองและชาวบ้านต่างร่วมนำอาหารมาเลี้ยงผู้ปฏิบัติงานกันอย่างต่อเนื่อง

2. อาจารย์ในโรงเรียนประจำชุมชน ได้เห็นคุณค่าของศิลปกรรมท้องถิ่น และโอกาสที่สามารถนำไปต่อยอดในการพัฒนาทางวิชาการและขอตำแหน่งทางวิชาการได้ ส่วนนักเรียนที่มีความรักในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ก็สามารถไปศึกษาต่อทางด้านนี้ได้เป็นอย่างดี

3. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในแนวทางการมีส่วนร่วมจากภาคีหลายฝ่าย เป็นการสร้างความรัก สามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม ทำให้สังคมเข้มแข็งและเอื้ออาทร

4. วัดยังคงเป็นศูนย์กลางจิตใจ และเป็นที่พักทางองค์ความรู้ท้องถิ่นแก่คนไทย นอกเหนือจากการเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ

5. การปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ ในแนวทางการมีส่วนร่วม ย่อมมีประชาชนทุกระดับ ทุกวัย และทุกสภาวะ ไม่ว่าจะเป็น ผู้ชรา ผู้พิการทางร่างกาย หรือทางจิตใจ เข้ามาเกี่ยวข้อง หากไม่รัดกุมในเรื่องความปลอดภัย อาจเผชิญกับปัญหาอุบัติเหตุได้

อนึ่ง การอนุรักษ์สืบและอุปถัมภ์วัดโนนศิลาณี ได้มีรายการโทรทัศน์และวิทยุประชาสัมพันธ์ และจัดทำเป็นสารคดีเพื่อการเรียนรู้และเผยแพร่ โดยได้ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ขอนแก่น (เฉพาะจังหวัดภาคอีสานตอนบน) ทั้งยังเป็นการฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากการสืบทอดการเขียนอุปถัมภ์แบบอีสาน โดยนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม ในปีต่อมานักเรียนหลายคนได้สอบเข้าเป็นนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาขอนแก่น วิชาเอกด้านจิตรกรรม นับได้ว่าการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ได้เป็นการปลูกฝัง ช่วยฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่เยาวชนรุ่นใหม่ได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย.

บรรณานุกรม

- ธาดา สุทธิธรรม. 2553. "การอนุรักษ์ส้มและอุปแต้มอีสาน กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ
อ.เมือง จ.ขอนแก่น และวัดศรีมหาโพธิ์ บ้านห้วยใหญ่ อ.ห้วยใหญ่ จ.มุกดาหาร ปีที่ 1:
การซ่อมหลังคา การทำความสะอาดและบันทึกอุปแต้ม", รายงานผลการดำเนินโครงการทำนุ
บำรุงศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปศึกษาและการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
มหาเวสสันดรชาดก. www.panyathai.or.th/wiki/index.php/มหาเวสสันดรชาดก.
สืบค้น 4 กรกฎาคม 2554.
เนื้อเรื่องย่อมหาเวสสันดรชาดกมีทั้งหมด 13 กัณฑ์ ประกอบด้วย 1000 พระคาถา
iam.hunsa.com/teeraporn023/article/21901. สืบค้น 12 สิงหาคม 2554.
-

ภาคผนวก ก
เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ใบลงทะเบียน ผู้เข้าร่วมโครงการ

“การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพต้นอินทนิล บ้านสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น”

วันพฤหัสบดีที่ 21 เมษายน 2554

ลำดับ	ชื่อ	อาชีพ	ที่อยู่	โทรศัพท์	ลายเซ็น
1	นางสาว มีชัยธรรมาราม	พว	วัดโนนศิลา บ้านโนนศิลา	0810614814	สมาน
2	วิภาณี อังคณา	สมาน	อ.เมืองขอนแก่น 166/1 ม.15 อ.เมืองขอนแก่น	087-4399358	วิภาณี
3	พชสิม อมาตย์	ช่าง	55 ม.15 อ.เมืองขอนแก่น 166/1 ม.15 อ.เมืองขอนแก่น		คณ อมาตย์
4	นางสาว ประจักษ์ วัฒนศิริ		732 ม.15 อ.เมืองขอนแก่น 166/1 ม.15 อ.เมืองขอนแก่น	084-5400029	ประจักษ์
5	นางสาว ชุตติยา วัฒนศิริ	รับบท	964 ม.12 อ.เมืองขอนแก่น		ชุตติยา
6	พริษฐ์ สันติ	พว	วัดโนนศิลา บ้านสำราญ		พริษฐ์
7	พริษฐ์ สันติ	พว	วัดโนนศิลา บ้านสำราญ		พริษฐ์
8	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ		48 ม.13 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
9	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ		48 ม.13 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
10	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	25 ม.9 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
11	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	122 ม.5 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
12	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	63 ม.9 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
13	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	202 ม.1 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
14	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	401 ม.1 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
15	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	964/1 ม.12 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์
16	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	โรงเรียนอนุบาลราชวิทยาสัย		ประจักษ์
17	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	โรงเรียนอนุบาลราชวิทยาสัย		ประจักษ์
18	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	โรงเรียนอนุบาลราชวิทยาสัย		ประจักษ์
19	นาย ประจักษ์ วัฒนศิริ	พว	4/3-4 อ.เมืองขอนแก่น		ประจักษ์

20	นาง จอห์น ดักลาส	นางสาว	35 ม.15 บ้านศรีนคร		089-6198955	นาง
21	นางสาว งาม งาม	นางสาว	44-12 ม.73 บ้านศรีนคร			นางสาว
22	นางสาว งาม งาม	นางสาว	35-7 บ้านศรีนคร			นางสาว
23	นางสาว งาม งาม	นางสาว	35-1 บ้านศรีนคร		084-1204008	นางสาว
24	นางสาว งาม งาม	นางสาว	75 ม.1 บ้านศรีนคร		097-1605360	นางสาว
25	นางสาว งาม งาม	นางสาว	47 ม.15 บ้านศรีนคร		087-4991661	นางสาว
26	นางสาว งาม งาม	นางสาว	128 ม.1 บ้านศรีนคร			นางสาว
27	นางสาว งาม งาม	นางสาว	205 ม.1 บ้านศรีนคร			นางสาว
28	นางสาว งาม งาม	นางสาว	243 ม.1 บ้านศรีนคร			นางสาว
29	นางสาว งาม งาม	นางสาว	99/ม.1 บ้านศรีนคร			นางสาว
30	นางสาว งาม งาม	นางสาว	37 ม.1 บ้านศรีนคร			นางสาว
31	นางสาว งาม งาม	นางสาว	82 ม.13 บ้านศรีนคร			นางสาว
32	นางสาว งาม งาม	นางสาว	นางสาว งาม		016-345725	นางสาว
33	นางสาว งาม งาม	นางสาว	44 ม.14 บ้านศรีนคร		082-8534020	นางสาว
34	นางสาว งาม งาม	นางสาว	44 ม.14 บ้านศรีนคร			นางสาว
35	นางสาว งาม งาม	นางสาว	824 ม.12 บ้านศรีนคร		015440431	นางสาว
36	นางสาว งาม งาม	นางสาว	บ้านศรีนคร			นางสาว
37	นางสาว งาม งาม	นางสาว	บ้านศรีนคร			นางสาว
38	นางสาว งาม งาม	นางสาว	บ้านศรีนคร			นางสาว
39	นางสาว งาม งาม	นางสาว	บ้านศรีนคร			นางสาว
40	นางสาว งาม งาม	นางสาว	บ้านศรีนคร			นางสาว
41	นางสาว งาม งาม	นางสาว	บ้านศรีนคร			นางสาว
42						
43						

บันทึกข้อความ

กองคลัง
เลขที่รับ 18420
วันที่ 17.ธ.ค. 2553
เวลา 10.10 น.

ส่วนราชการ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โทร. 3743

ที่ ศธ 0529.15.1 / 3040

วันที่ 16 ธ.ค. 2553

คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

เลขรับ 2084

เรื่อง ขออนุมัติยืมเงินทรองจ่ายโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2554

วันที่ 22 ธ.ค. 2553

เวลา 11.4

เรียน อธิการบดี

ตามที่บันทึกข้อความโครงการจัดตั้งกองส่งเสริมการวิจัย สำนักงานอธิการบดี ที่ ศธ 0529.1.4/ว 2276 ลว 28 ตุลาคม 2553 ได้แจ้งโครงการที่ได้รับอนุมัติงบประมาณแผ่นดิน หมวดเงินอุดหนุนทั่วไป ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 แผนงานบริการวิชาการแก่ชุมชนและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คณะฯ ได้ดำเนินการปรับแก้และยืนยันการดำเนินโครงการ พร้อมเสนอท่านอธิการบดีลงนามเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ จึงใคร่ขออนุมัติยืมเงินทรองจ่ายจากเงินอุดหนุนงบประมาณแผ่นดิน โครงการการอนุรักษ์สืบและอุปถัมภ์อีสาน ภูมิวัฒนธรรม บ้านสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น และวัดยางขึ้นกได บ้านยางขึ้นก อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี ปีที่ 2 : การซ่อมหลังคา การทำความสะอาดและบันทึก อุปถัมภ์ จำนวน 150,000 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) โดยมี รศ.ดร. ธาดา สุทธิธรรม เป็นหัวหน้าโครงการ ทั้งนี้ได้แนบสำเนาโครงการ 1 ชุด ใบเงินงวด 1 ชุด และสัญญายืมเงินจำนวน 1 ชุด มาพร้อมด้วยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

เรียน อธิการบดีผ่านผู้อำนวยการกองคลัง

งานงบประมาณตรวจสอบเอกสารแล้วเห็นควร

ให้เงินอุดหนุน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เนื่องจากเงินเข้า

บัญชีเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเรียบร้อยแล้ว

จำนวน 100,000 บาท

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(ผศ.ดร.ศักดิ์ชาย สักขา)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน

รักษาการแทนคณบดีคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

ช่วยแผน ล่วงหน้า

นักวิชาการเงินและบัญชี

31 ธ.ค. 2553

3 ม.ค. 54

(รองศาสตราจารย์ ดร.นงนิตย์ หิระวัฒนสุข)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

แบบเสนอโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ประจำปีงบประมาณ 2554

ชื่อโครงการ : การอนุรักษ์ส้มและสุปแต้มอีสาน (ปีที่ 2) : การอนุรักษ์สุปแต้ม กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อ.เมือง จ.
ขอนแก่น

ลักษณะของโครงการ : เป็นโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม :-

- ☒ ลักษณะการสำรวจ ศึกษา และวิจัยเพื่อการรวบรวมข้อมูล
- ☒ ลักษณะการศึกษาจากสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ☒ ลักษณะการเผยแพร่ เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ประชุม และสัมมนา โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ :
 - ☐ การกิน
 - ☐ การอยู่อาศัย
 - ☐ การรักษาพยาบาล
 - ☒ ความเชื่อและศาสนา
 - ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ความสอดคล้องกับกลยุทธ์

- ☒ 4.1 ส่งเสริมการศึกษาและการจัดกิจกรรมที่เน้นการสืบทอดและสืบสานวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในอีสานใต้และอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงโดยมีกระบวนการที่ต่อเนื่องจนเกิดการสร้างองค์ความรู้และมีการเผยแพร่ โดยให้นักศึกษา และบุคลากรมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน
- ☒ 4.2 การวิจัยและพัฒนากระบวนการฐานข้อมูลด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- ☒ 4.3 การสร้างเสริมความแข็งแกร่งของกลุ่มกิจกรรมและบุคลากรด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ความสอดคล้องกับมาตรการ

- ☒ 1. จัดให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของชาวอีสานใต้และอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญระดับสูง
- ☐ 2. มีการวางแผนนโยบายและแผนงานระยะยาวร่วมกันระหว่างหน่วยงานระดับมหาวิทยาลัยและคณะเพื่อให้เกิดการบูรณาการทำงานที่มีเป้าหมายเดียวกัน
- ☒ 3. เพิ่มสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนักศึกษาและชุมชนสัมพันธ์ให้มากขึ้น
- ☒ 4. ส่งเสริมการวิจัยเพื่อทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- ☒ 5. จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

☒ 6.ให้ความสำคัญกับการพัฒนานุเคราะห์ในมหาวิทยาลัยด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง

ความสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

- ☒ นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- ☒ มีผลงานหรือชิ้นงานการพัฒนาองค์ความรู้และสร้างมาตรฐานศิลปวัฒนธรรม
- ☒ มีการบูรณาการกับ
 - ☒ การเรียนการสอน
 - ☒ การวิจัย
 - ☒ การบริการวิชาการ
- ☐ มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยในเรื่องใหม่ไปสู่สากล

หัวหน้าโครงการ : รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม

ผู้ร่วมดำเนินโครงการ : รศ.วิชิต คลังบุญครอง, นายคุณ จันทวงษ์, นายเพ็ญ วัฒนา (จิตรกรท้องถิ่น)

หลักการและเหตุผล

จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์หรือสิมในภาคอีสาน ที่เรียกว่า “ซูปแต้ม” นั้น มีปรากฏในสิมโบราณจำนวน 11 หลัง จากการสำรวจของไพโรจน์ สโมสร ใน พ.ศ. 2525 และที่พบเพิ่มเติมก็มีอีกไม่มากนัก ซูปแต้มในอาคารที่มีความเก่าแก่มากกว่า 50 ปีขึ้นไป จึงจัดได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ อยู่ในอาคารประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน ที่โดยส่วนใหญ่ ซูปแต้มมักมีความเสื่อมสภาพไปก่อนที่จะมีการดำเนินการอนุรักษ์ สืบเนื่องจากอาคารมีความชำรุดทำให้หลังคารั่ว น้ำฝนไหลลงมาทำลายภาพเขียน หรือการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีการทาสีทับซูปแต้มของเก่าเพื่อเขียนภาพใหม่หรือเห็นว่ามีสวยงามสมสมัย

การค้นพบจิตรกรรมฝาผนังในสิมเก่า จึงนับเป็นความโชคดีของภูมิภาคและประเทศที่จะได้มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มขึ้น ดังปรากฏที่วัดโนนศิลา บ้านสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น ใน พ.ศ. 2550 ขณะมีการเช็ดผนัง สีที่ทาทับไว้ได้จางออก และเผยให้เห็นซูปแต้มเคยมีอยู่ แต่จวบจนปัจจุบัน แม้ทางวัดจะได้ทราบเรื่องนี้ดี และมีงบประมาณสำหรับค่าวัสดุหลังคาเพื่อมุงแทนแผ่นหลังคาสังกะสีเดิมที่ผุพังบางส่วนแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถมีการดำเนินการได้ เนื่องจากความรู้และบุคลากรสนับสนุนทางวิชาการและช่างฝีมือเฉพาะทางด้านจิตรกรรมฝาผนัง ในอดีต มักเชื่อกันว่าต้องรองบประมาณจากกรมศิลปากรมาดำเนินการอนุรักษ์ ในฐานะเป็นโบราณสถานขึ้นทะเบียนของประเทศเช่นที่ วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี แต่สำหรับซูปแต้มในสิมขนาดเล็ก บางแห่งก็ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เนื่องจากเป็นกระบวนการภาครัฐที่ยืดเยื้อและข้าราชการขาดงบประมาณในการมาสำรวจและจัดทำเอกสารขึ้นทะเบียน ในขณะที่นับจาก พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา รัฐธรรมนูญของประเทศได้รับการแก้ไขเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนต่างๆ สามารถอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยชุมชนสามารถฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาในด้านต่างๆ รวมถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาคารประวัติศาสตร์และโบราณสถานในชุมชนของตนเอง ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เริ่มรับการถ่ายโอนงานด้านศิลปวัฒนธรรมมาจากกรมศิลปากรก็ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม จึงทำให้หน่วยงานภาควิชาการคือมหาวิทยาลัยต่างๆ จำเป็นต้องเป็นแกนนำและถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การอนุรักษ์สืบสานและสืบสาน ภูมิปัญญาพื้นถิ่นอีสาน โดยตรง โดยการเรียนรู้ ลักษณะและเทคนิคการเขียนรูปปั้น ภายหลังจากการดำเนินการซ่อมแซมที่วัด โนนศิลาแล้ว โดยทั้งหมดอยู่ภายใต้การ กำกับดูแลของนักวิชาการ จึงเชื่อได้ว่าผลงานดังกล่าว นอกจากจะเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาค ยังจะ เป็นตัวอย่างแนวทางการอนุรักษ์สืบสานและสืบสานในชุมชนต่างๆ รวมถึงผลงานที่ได้มาตรฐานภายใต้การดำเนินงานของ โครงการ ในแนวทางการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมระดับประเทศและระดับสากล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อการอนุรักษ์ โบสถ์หรือสิมและรูปปั้นหรือจิตรกรรมฝาผนังอีสาน
2. เพื่อการเรียนรู้ พื้นฟูภูมิปัญญาและสืบสานวิถีการเขียนรูปปั้น

กลุ่มเป้าหมาย

พระสงฆ์/สามเณร นักเรียน/นักศึกษา ครู/อาจารย์ ประชาชนในชุมชนบ้านสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
จำนวน 40 คน

สถานที่จัดกิจกรรม

ณ วัด โนนศิลา บ้านสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

แผนการปฏิบัติการ (ขั้นตอนหรือวิธีการดำเนินงานโครงการฯ)

กิจกรรม	2553			2554									รวมเงิน (บาท)
	ไตรมาสที่ 1			ไตรมาสที่ 2			ไตรมาสที่ 3			ไตรมาสที่ 4			
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
กิจกรรม/วิธีการ													
1. ประสานงานวัดและ ชุมชนกำหนดวันเข้าไป ปฏิบัติการ					↔								
2. เตรียมอุปกรณ์เพื่อการ อนุรักษ์					↔								30,000
3. ดำเนินงานอนุรักษ์พร้อม บันทึกการทำงานด้วย เอกสาร ภาพ และวีดิทัศน์							↔						120,000
4. จัดทำรายงานผลการ ดำเนินงาน										↔			
แผนเงิน (บอกจำนวนเงินที่มีแผนจะ ใช้ในแต่ละไตรมาส)													150,000

1. ระยะเวลาดำเนินงาน

แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

- 1.1 ช่วงประสานงานและเตรียมการ ในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม จำนวน 15 วัน
- 1.2 ช่วงดำเนินการ ในเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2554 จำนวน 20 วัน
- 1.3 ช่วงสรุปผลโครงการ ในเดือนมิถุนายน-สิงหาคม จำนวน 10 วัน

2. วิธีการในการดำเนินโครงการ ใช้หลักและวิธีการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วม โดยผ่านการบรรยายและฝึกปฏิบัติการภาคสนามให้นักเรียน/นักศึกษาและชุมชน โดยผู้ดำเนินโครงการและจิตรกร (เป็นวิทยากร) ในขั้นตอนดังนี้

- 2.1 การบันทึกอุปแต้มและการวิเคราะห์ลักษณะภาพที่สูญหาย
- 2.2 วิเคราะห์คุณลักษณะของสีที่ใช้
- 2.3 การฟื้นฟูสีดั้งเดิมที่เป็นภูมิปัญญาไทยในการเขียนอุปแต้ม
- 2.4 การประยุกต์ใช้สีทดแทนในกรณีไม่สามารถวิเคราะห์และจัดทำสีแบบดั้งเดิม
- 2.5 การเขียนภาพซ่อมแซมตามความเหมาะสม
- 2.6 การบันทึกภาพและวิธีทัศน์ทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน
- 2.7 การสรุปผลและจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับในการดำเนินโครงการ :

1. สิมและอุปแต้มได้รับการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ
2. ประชาชนมีส่วนร่วมและสืบทอดวิชาความรู้ และสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
3. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีได้รับชื่อเสียงจากผลงาน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะได้รับรางวัลในระดับประเทศ

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

ด้านปริมาณ : จำนวนผู้ร่วมโครงการไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

ด้านคุณภาพ :

1. ผู้ร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับร้อยละ 80
2. นักเรียน/ศึกษาร้อยละ 80 เห็นความสำคัญและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทยแบบมีส่วนร่วมในการทำศิลปวัฒนธรรม

งบประมาณ (แยกตามหมวดค่าใช้จ่าย)

งบประมาณที่เสนอขอ (โดยบอกรายละเอียดอัตราต่อหน่วย)

- 1.1 หมวดค่าตอบแทน รวม 60,280 บาท

- ค่าตอบแทนวิทยากร ชม.บรรยาย 2 ชม.*600 บาท * 4 คน	4,800 บาท
- ค่าตอบแทนวิทยากร ชม. ปฏิบัติการ 28 ชม.*600 บาท * 4 คน	9,000 บาท
- ค่าตอบแทนวิทยากร (ภายนอก) ชม. ปฏิบัติการ 24 ชม. *1,000 บาท * 1 คน	30,000 บาท
- ค่าปฏิบัติงานนอกเวลาราชการวันราชการ 4 คน* 200 บาท * 8 วัน	6,400 บาท
- ค่าปฏิบัติงานนอกเวลาราชการวันหยุดราชการ 4 คน* 420 บาท * 6 วัน	10,080 บาท

1.2 ค่าใช้สอย รวม 80,200 บาท

- ค่าที่พัก 15 วัน * 4 คน * 1,000 บาท	8,000 บาท
- ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม 40 คน * 25 บาท * 4 ครั้ง	4,000 บาท
- ค่าอาหารกลางวัน 40 คน * 80 บาท * 2 ครั้ง	6,400 บาท
- ค่าน้ำมัน	13,300 บาท
- ค่าจ้างเหมาบ้านพักและวิเคราะห์สรุปได้ในระบบดิจิทัล	25,000 บาท
- ค่าจ้างเหมาแรงงานช่างเขียน 5 คน * 200 บาท * 20 วัน	20,000 บาท
- ค่าจ้างเหมาตัดต่อวีดิทัศน์	3,500 บาท

1.3 ค่าวัสดุ รวม 9,520 บาท

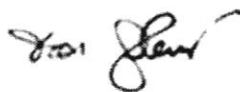
- ค่าวัสดุสำนักงาน	1,520 บาท
- ค่าวัสดุซ่อมอุปกรณ์	4,000 บาท
- ค่าวัสดุอื่นๆ	4,000 บาท

รวมงบประมาณที่เสนอขอ 150,000 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

หมายเหตุ ถ้วยจ่ายทุกรายการ

การรายงานผล

ตามระบบที่กองส่งเสริมการวิจัยฯ กำหนด และรายงานฉบับสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดโครงการ

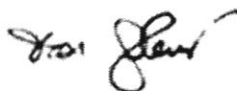

ลงชื่อ ผู้เสนอโครงการ

(รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม)

หัวหน้าโครงการฯ

วันที่ 8 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554

ลงชื่อ ผู้เห็นชอบโครงการ (คณบดี)

(รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม)

คณบดี

วันที่ 8 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554

ส่วนราชการ คณะศิลปกรรมและศิลปกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่ศธ ๐529.15.17 717

เรื่อง ขออนุมัติเดินทางไปราชการในราชอาณาจักร

(1) เรียน อธิการบดี

ด้วยมีราชการเกี่ยวกับ (ระบุงานที่ได้ออกปฏิบัติให้ชัดเจน)

เดินทางไปต่างประเทศ โครงการอนุรักษ์และดูแลมรดก

โคร. 5602

วันที่

แบบ สป.๑๔-15

1320

16.20.4

(ระบุตำแหน่งผู้รับมอบอำนาจ)

จึงเรียนควรวี รศ.ดร.ศดา สุทธิธรรม,รศ.วิฑูรย์ กลังบุญครอง,นายคุณ จันทวงษ์

เดินทางไปราชการ ณ ขอนแก่น โดยออกเดินทางจากที่พักที่ทำงานตั้งแต่วันที่ 14 ก.พ. 54

และเดินทางกลับถึงที่พักที่ทำงานวันที่ 18 ก.พ. 54 ทำใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการประมาณ 30,000 บาท

จาก แผนงาน ส่งเสริมและพัฒนา ส.ส.น.ที่ลงมือปฏิบัติ งาน:โครงการ ส่งเสริมผู้นำหมู่บ้าน โดยขอเบิกจ่าย

รหัส 2040000 หมวดรายจ่าย เงินอุดหนุน ☒ เงินงบประมาณแผ่นดิน ☐ เงินรายได้คณะศิลปกรรม

ในการเดินทางไปราชการครั้งนี้ จะเดินทางโดย ☐ ใช้ยานพาหนะประจำทาง ☐ อื่นๆ

☐ ใช้ยานพาหนะรับจ้าง

☒ ใช้ยานพาหนะส่วนตัว หมายเลขทะเบียน บ 2099 น.จ.ราชบุรี โดยขอเบิกจ่าย

เงินชดเชยเป็นค่าพาหนะในลักษณะเหมาจ่าย ซึ่งจะได้ออกใบจากผู้มีอำนาจต่อไป

☐ ใช้ยานพาหนะของทางราชการ หมายเลขทะเบียน

โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้มีอำนาจเกี่ยวกับการใช้รถยนต์ของทางราชการ

☐ อื่นๆ

และขออนุมัติขออนุมัติเงินอุดหนุนในการเดินทางไปราชการในครั้งนี้ จำนวน บาท ตามสัญญาการขออนุมัติเงิน

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุมัติ

อนุมัติโดยผู้บังคับบัญชา <u> </u> นางสาวกุลดิษฐ์ นาคอุดม	เจ้าของเรื่อง <u> </u> นางสาวกุลดิษฐ์ นาคอุดม	<u> </u> (นางสาวปิยะนันท์ กรินทร์) ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาศักยภาพ รักษาการแทนคณบดี ตำแหน่ง <u> </u>
(2) เรียน อธิการบดี ตรวจสอบแล้ว เห็นว่าอนุมัติให้เดินทางไปราชการได้ตาม เสนอและอนุมัติให้ออมเงินอุดหนุนจำนวน <u> </u> บาท ตามระเบียบ วันที่ <u> </u>	(3) อนุมัติโดย <u> </u> ตำแหน่ง <u> </u> วันที่ <u> </u>	อนุมัติโดย <u> </u> ตำแหน่ง <u> </u> วันที่ <u> </u>
(4) ที่ ศธ ๐529.15.17/1004 เรียน อธิการบดี พร้อมนี้ได้แนบบรรณการเดินทางไปราชการ ของบุคคล ดังกล่าว ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิกจ่ายเงิน ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปราชการ จำนวน <u> </u> บาท <u> </u>	พร้อมนี้ได้แนบบรรณการเดินทางไปราชการ ของบุคคล ดังกล่าว ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิกจ่ายเงิน ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปราชการ จำนวน <u> </u> บาท <u> </u>	(5) ที่ ศธ ๐529.15.17/1004 เรียน อธิการบดี พร้อมนี้ได้แนบบรรณการเดินทางไปราชการ ของบุคคล ดังกล่าว ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิกจ่ายเงิน ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปราชการ จำนวน <u> </u> บาท <u> </u>
(5) เรียน อธิการบดี ตรวจสอบแล้ว เห็นว่าอนุมัติให้เดินทางไปราชการได้ตาม เสนอและอนุมัติให้ออมเงินอุดหนุนจำนวน <u> </u> บาท ตามระเบียบ วันที่ <u> </u>	(6) ที่ ศธ ๐529.15.17/1004 เรียน อธิการบดี พร้อมนี้ได้แนบบรรณการเดินทางไปราชการ ของบุคคล ดังกล่าว ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิกจ่ายเงิน ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปราชการ จำนวน <u> </u> บาท <u> </u>	(6) ที่ ศธ ๐529.15.17/1004 เรียน อธิการบดี พร้อมนี้ได้แนบบรรณการเดินทางไปราชการ ของบุคคล ดังกล่าว ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิกจ่ายเงิน ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปราชการ จำนวน <u> </u> บาท <u> </u>

บันทึกข้อความ

แบบ บ.ศป.-ก.ร. 16

ส่วนราชการ คณะบดีประยูรศักดิ์เกษตรกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โทร 5602

ที่ ศร 0529.15.1/ 380

วันที่ 23 ธ.ค. 2554

เรื่อง ขออนุมัติเดินทางไปราชการในราชอาณาจักร

(1) เรียน อธิการบดี

(ระบุตำแหน่งผู้รับมอบอำนาจ)

คำขอร้องการขอย้าย (ระบุให้ชัดเจน)

คำวินิจฉัยของอธิการบดี

จึงขอทราบไว้ รศ.ดร.สุพจน์ ฐิตะธรรม ฐานานันท์

เดินทางไปราชการ ณ	ขอนแก่น	โดยออกเดินทางจากที่พักที่ใด	25 ธันวาคม 2554
และเดินทางกลับวันที่	26 ธันวาคม 2554	ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการประมาณ	10,000 บาท
จาก แผนงาน	ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ	งานโครงการ	งานด้านบริหารและพัฒนา
รหัส 201001	หมวดราชการ	เงินอุดหนุน	☐ เงินงบประมาณแผ่นดิน
			☐ เงินรายได้ของมหาวิทยาลัย

ในการเดินทางไปราชการครั้งนี้ จะเดินทางโดย

- ☐ ใช้ยานพาหนะประจำทาง
- ☐ ใช้ยานพาหนะส่วนตัว
- ☒ ใช้ยานพาหนะส่วนตัว หมายเลขทะเบียน 2099 นครราชสีมา โดยคนขับชื่อ
- ☐ ใช้ยานพาหนะของทางราชการ หมายเลขทะเบียน
- ☐ เครื่องบิน ระหว่าง
- ☐ อื่นๆ

การขออนุมัติเงินอุดหนุนในการเดินทางไปราชการในครั้งนี้ จำนวน

บาท ตามสัญญาการโอนเงินที่แนบ

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุมัติ

อนุมัติโดยผู้บังคับบัญชา เงินอุดหนุน นางสาวสุภาวดี ฐานานันท์	เจ้าของเรื่อง นางสาวสุภาวดี ฐานานันท์	(รศ.ดร.สุพจน์ ฐิตะธรรม) ตำแหน่ง อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
(2) เรียน อธิการบดี ตรวจสอบแล้ว เห็นว่าอนุมัติให้เดินทางไปราชการได้ตาม เสนอ คณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย จำนวน วันที่ 23 ธันวาคม 2554	(3) ขออนุมัติ (รศ.ดร.สุพจน์ ฐิตะธรรม) ตำแหน่ง อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	โปรด.
ที่ ศร 0529.15.1/ (4) เรียน อธิการบดี พร้อมนี้ได้นำเรื่องเดินทางไปราชการของรองอธิการบดี ดังกล่าว ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิกค่าเดินทาง ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ จำนวน บาท () ตำแหน่ง	(6) สืบรับคณะ/หน่วยงาน/ส่วนงาน/ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบแล้ว ที่ลงมติ ที่ ศร 0529.15/ เรียน ผู้อำนวยการกองคลัง พร้อมนี้ได้นำเรื่องเดินทางไปราชการของรองอธิการบดี โดยขอเบิกค่าเดินทางไปราชการในครั้งนี้ จำนวน บาท โดย รศ.ดร.สุพจน์ ฐิตะธรรม	
(5) เรียน อธิการบดี ตรวจสอบแล้ว เห็นว่าอนุมัติให้เดินทางไปราชการได้ตาม เสนอ คณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย จำนวน วันที่ 23 ธันวาคม 2554	(7) ขออนุมัติ (รศ.ดร.สุพจน์ ฐิตะธรรม) ตำแหน่ง อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โทร. 3741

ที่ ศธ 0529.15.1/

วันที่

เรื่อง ขอลาออกจากโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประจำปี 2554
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

เรียน คณบดี

ด้วยข้าพเจ้านายแสน ศรีสุโร อาจารย์คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ ซึ่งมีรายชื่อปรากฏอยู่ในโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เรื่อง "การอนุรักษ์สืบและชุบแต่เดิมอีสาน ภูมิวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น และเรื่อง วัดยางขึ้นกได๋ บ้านยางขึ้นก อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี ปีที่ 2: การซ่อมหลังคา การทำความสะอาดและบันทึกชุบแต่เดิมประจำปี 2554" หัวหน้าโครงการคือ รศ.ดร.ธาดา สุทธิธรรม เนื่องจากข้าพเจ้าไม่ได้มีส่วนร่วมในการเขียนโครงการ มาตั้งแต่ต้น และตลอดการดำเนินงานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ข้าพเจ้าไม่ได้เคยได้รับข้อมูลจาก หัวหน้าโครงการ รวมทั้งไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานแต่อย่างใด ข้าพเจ้าจึงมีความประสงค์ที่จะขอลาออกจากโครงการดังกล่าว นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ทั้งนี้ได้แนบสำเนาโครงการดังกล่าวมากับบันทึกข้อความฉบับนี้ด้วยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

(นายแสน ศรีสุโร)

ตำแหน่ง อาจารย์

26 me 54

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ งานแผนและนโยบาย คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ โทร. 3745

ที่ ศร 0529.15.1 /

วันที่ 1 กันยายน 2554

เรื่อง ขอเปลี่ยนแปลงรายการและส่งเอกสารเบิกจ่ายเพื่อหักล้างเงินยืมโครงการทำนุบำรุง

ศิลปวัฒนธรรม “โครงการอนุรักษ์สืมและชุบแต่้มอีสาน (ปีที่ 2): การอนุรักษ์ชุบแต่้ม กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ประจำปีงบประมาณ 2554

เรียน คณบดีคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

ตามที่ดิฉันได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม “โครงการอนุรักษ์สืมและชุบแต่้มอีสาน (ปีที่ 2): การอนุรักษ์ชุบแต่้ม กรณีวัดโนนศิลา บ้านสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” งบประมาณจำนวน 150,000 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) บัดนี้ ได้มีการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นแล้ว ดังเอกสารรายงานผลการดำเนินโครงการที่แนบมา

ในการนี้เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงขอขออนุมัติเปลี่ยนแปลงหมวดรายจ่ายตามค่าใช้จ่ายจริง ซึ่งอยู่ในกรอบงบประมาณที่ได้รับอนุมัติให้ใช้จ่ายได้ทุกรายการ พร้อมขอส่งเอกสารเบิกจ่ายเพื่อหักล้างเงินยืมโครงการ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

รายการ	งบประมาณที่เสนอขอ	งบประมาณที่ใช้จริงเพื่อขอเปลี่ยนแปลง
1. หมวดค่าตอบแทน	60,280	48,000
1.1 ค่าตอบแทนวิทยากร	43,800	35,400
1.2 ค่าอาหารทำการนอกเวลาราชการ	16,480	12,600
2. หมวดค่าใช้สอย	80,200	97,726
2.1 ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการในราชอาณาจักร	13,300	15,206
2.2 ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม (40 คน*2 วัน*2 มื้อ* 25 บาท)	4,000	4,000
2.3 ค่าอาหาร (กลางวัน 40 คน*2 มื้อ*80 บาท)	6,400	6,400
2.4 ค่าที่พัก	8,000	21,820
2.5 ค่าจ้างเหมาบันทึกภาพและวิเคราะห์ชุบแต่้ม	25,000	20,000
2.6 ค่าจ้างเหมาติดตั้งนั่งร้าน		6,000
2.7 ค่าจ้างเหมาตัดต่อวีดิทัศน์	3,500	5,500
2.8 ค่าจ้างเหมาค่าแรงช่วยเขียนภาพ	20,000	8,800
2.9 ค่าจ้างเหมาจัดทำรูปเล่มเอกสารรายงาน		10,000

รายการ	งบประมาณที่เสนอขอ	งบประมาณที่ใช้จริง เพื่อขอเปลี่ยนแปลง
3. ค่าวัสดุ	9,520	5,352
3.1 ค่าวัสดุ	9,520	5,352
รวมทั้งสิ้น (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)	150,000	151,078

อนึ่ง รายจ่ายส่วนที่เกินงบประมาณที่ได้รับ ดินันยินดีเป็นผู้รับผิดชอบ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการต่อไป

(รศ.ดร.ชาดา สุทธิธรรม)
หัวหน้าโครงการ